

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra

Bakalářská práce

Attachment a vztahy s vrstevníky ve školní třídě v období adolescence

Vypracovala: Natálie Borovská
Vedoucí práce: Mgr. Zdeňka Bajgarová, Ph.D.

České Budějovice 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma Attachment a vztahy s vrstevníky ve školní třídě v období adolescence jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 21.4.2022

.....

Natálie Borovská

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce Mgr. Zdeňce Bajgarové, Ph.D., za vstřícný přístup a cenné rady při zpracovávání bakalářské práce.

ABSTRAKT

V práci jsou popsány vztahy s vrstevníky a sociometrická pozice jedince ve třídě zejména v období adolescence. Práce vymezuje teorii citové vazby a její vliv na budoucí vývoj. Prezentuje výzkumy zabývající se problematikou attachmentu, oblibou a vlivem jedince ve školní třídě.

V praktické části se zabýváme statistickou analýzou dat z dotazníkového šetření. Výzkumu se zúčastnilo 86 žáků. Pro sběr dat byly použity dva dotazníky, IPPA pro zjištění citové vazby k matce, otci a vrstevníkům a SORAD, který zjišťuje pozici žáka ve třídě. Cílem práce je nalezení souvislostí mezi citovou vazbou a pozicí žáka ve třídě.

Podle výsledků se možnost důvěry ve vrstevníky a malá míra emočního odstupu od vrstevníků ukázaly jako důležité prediktory větší oblíbenosti ve školní třídě. Důležitými faktory jsou i důvěra ve vrstevníky a kvalita i kvantita komunikace s vrstevníky, které ovlivňují míru vlivu jedince ve vrstevnické skupině. Výzkum potvrdil teoretické poznatky o důležitosti vrstevnické skupiny v období dospívání, neboť se veškerá výzkumná zjištění týkala vrstevníků.

KLÍČOVÁ SLOVA

Attachment, sociometrická pozice, adolescence, vliv, obliba, citová vazba, školní třída

ABSTRACT

This thesis describes the relationships between peers and pupils position in a classroom environment during adolescence. Additionally, it defines the theory of attachment and its influence on future development. The findings presented were derived from research conducted regarding the issue of the attachment, popularity and the influence of individuals in the classroom.

The practical segment focused on a statistical analysis of the data gathered from the survey responses from 86 adolescents. We administered two questionnaires, IPPA for attachment to the mother, father and peers and SORAD which identified the pupil's position in the class.

Our observations identified connections between Popularity and Trust in peers, Popularity and Alienation from peers, positive correlation between peer Trust and Influence and positive correlation between influence and the quality / quantity of peer communication. All the research findings include the peers who are considered very important to individuals during this sample period.

KEYWORDS

Attachment, adolescence, school class, popularity, status, sociometric position, classroom environment

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ADOLESCENCE.....	10
1.1 Vztahy dospívajících s rodiči	11
1.2 Vztahy dospívajících s vrstevníky	12
2 ATTACHMENT	14
2.1 Vazebné osoby	15
2.2 Citová vazba v dětství	16
2.3 Citová vazba k otci.....	18
2.4 Vnitřní pracovní model citové vazby.....	19
2.5 Citová vazba k vrstevníkům	20
3 ŠKOLNÍ TŘÍDA JAKO MALÁ SOCIÁLNÍ SKUPINA	22
3.1 Školní třída.....	22
3.2 Školní třída v období střední a pozdní adolescence	22
4 STRUKTURA SKUPINY.....	24
4.1 Sociální role	24
4.2 Sociální pozice	24
4.2.1 Kompetence.....	24
4.2.2 Vliv	25
4.2.3 Obliba.....	26
4.3 Významné kombinace pozic žáků	27
5 ATTACHMENT A SOCIÁLNÍ POZICE ŽÁKA	30
VÝZKUMNÁ ČÁST	32
METODOLOGICKÝ RÁMEC	32
5.1 Výzkumný cíl.....	32
5.2 Hypotézy	32
6 VÝZKUMNÝ DESIGN	34
6.1 Výzkumný vzorek	34
6.2 Postup sběru dat	35
6.3 Etika výzkumu	36

7	POUŽITÉ METODY	37
7.1	Dotazník IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment)	37
7.1.1	Reliabilita a validita dotazníku IPPA.....	37
7.2	SORAD (sociometrický ratingový dotazník).....	38
7.2.1	Reliabilita a validita dotazníku SORAD.....	39
8	VÝSLEKDY (POPISNÁ ČÁST)	40
8.1	SORAD	40
8.2	IPPA.....	40
9	VÝSLEDKY (INDUKTIVNÍ ČÁST)	44
10	DISKUSE.....	47
10.1	Limity výzkumu	50
	ZÁVĚR.....	52
	POUŽITÁ LITERATURA.....	54
	SEZNAM TABULEK.....	64
	SEZNAM PŘÍLOH.....	65

ÚVOD

Teorie citové vazby je jedním z nejpodstatnějších výzkumných témat v Čechách i v zahraničí. Ukazuje na důležitost vztahu mezi dítětem a pečující osobou v raném dětství. Tento vztah může ovlivnit budoucí vývoj dítěte, budoucí prožívání, sbírání zkušeností a úspěšnost v sociálních interakcích. Dyáda mezi pečující osobou a dítětem může nabývat různých podob. Tyto kvalitativní rozdíly se odvíjejí od chování matky v raném dětství, jak naplňovala potřeby dítěte, jak byla pro dítě přístupná, zda se na ni dítě mohlo spolehnout v momentech ohrožení. Dítě si během těchto raných interakcí s pečující osobou vytváří očekávání o budoucím chování pečující osoby. Z těchto očekávání se utvářejí vnitřní obrazy o sobě samém a o druhých lidech, které mohou ovlivňovat chování jedince. Citová vazba není pouze záležitostí raného dětství, provází člověka od jeho narození až do smrti, v průběhu života se vzorce mění. Pro jedince není jedinou vazebnou osobou právě matka nebo pečující osoba, do schématu se přidávají i další důležité osoby. Největší změna přichází v období dospělosti, kdy hlavní vazebnou osobu (nejčastěji matku) vystřídá romantický partner. Většina výzkumů se zaměřuje pouze na citovou vazbu k matce, ale pro budoucí vývoj jedince se stává důležitou i citová vazba k otci, jejíž zkoumání je také součástí této práce.

Kvalita citové vazby je velmi podstatná pro utváření vrstevnických vztahů v období adolescence. Vrstevníci řeší stejné problémy a pomáhají jedinci zvládnout toto náročné období, kdy se pokouší osamostatnit od rodičů. V tomto období se i citová vazba částečně přesouvá z rodičů na vrstevníky. Pečující osoba je stále vazebnou osobou, ale ne vždy si ponechává hlavní roli.

Pro adolescenty je velmi důležité někam patřit, ať už se jedná o sportovní klub nebo školní třídu. Aby se adolescenti stali oblíbení ve školní třídě, musí disponovat sociálními dovednostmi a mít určitou představu o budoucnosti. Citová vazba ovlivňuje pocit bezpečí, který je jedním z nejdůležitějších aspektů vrstevnických vztahů. V krátké longitudinální studii zjistili Abraham a Kerns (2013), že jedinci s bezpečnou citovou vazbou snadněji navazují přátelské vztahy a jsou mezi svými vrstevníky oblíbenější než jedinci s nejistou citovou vazbou. Toto zjištění bylo prvním impulsem pro výběr tématu této práce.

Teoretická část této práce se věnuje výše zmíněným aspektům. V teoretické části je vymezena základní charakteristika adolescence a změny, ke kterým během tohoto období dochází. Dále je popsána teorie citové vazby se zaměřením na citovou vazbu k otci

a k vrstevníkům. Práce se také věnuje charakteristice školní třídy v období adolescence, oblíbenosti a vlivu ve třídě. Na závěr jsou uvedeny souvislosti nalezené mezi citovou vazbou a pozicí žáka ve třídě.

Praktická část je zaměřena na ověřování výše zmíněných souvislostí v prostředí středních odborných škol a gymnázií. Naším cílem práce bylo objasnit souvislost mezi typem citové vazby a pozicí jedince ve školní třídě. Pro výzkum byly použity dva dotazníky – SORAD (sociometrický ratingový dotazník) a IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment). V diskusi je uvedeno srovnání výsledků s ostatními výzkumy, ze kterých vyplývají i limity a doporučení pro budoucí výzkum. Závěr shrnuje veškerá zjištění a obsah této práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ADOLESCENCE

Adolescence tvoří přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. Tato životní etapa je z vývojového hlediska charakteristická psychickým, sociálním a tělesným vývojem jedince, dokončením pohlavního dozrávání a dosažením plné reprodukční schopnosti (Langmeier & Krejčířová, 2006). Toto období je velmi náročné, jedinec se snaží poznat sám sebe a najít své vlastní místo ve světě (Říčan, 2021).

Kvůli rozmanitosti této životní etapy je její periodizace různá. Například Vágnerová a Lisá (2021) popisují pubescenci (11-15 let) a adolescenci (15–20 let), jako samostatná, ale na sebe navazující období.

Tato práce bude vycházet z dělení podle Macka (2003), který pojímá adolescenci jako celou etapu mezi dětstvím a dospělostí a člení ji na tři fáze: časná adolescence (zhruba od 10 do 13 let), střední adolescence (14-16 let) a pozdní adolescence (17-20). Tato koncepce adolescence byla dříve používána především ve Spojených státech amerických, nyní se však používá v celosvětovém měřítku. Toto dělení zohledňuje individualitu a skutečnost, že některé změny mohou probíhat u každého jedince v jiném věku.

V dnešní době se známky dospívání objevují již v nižším věku, ale zároveň se znaky charakteristické pro ukončení dospívání dostavují později. Vysvětlení nabízí termín sekulární akcelerace, který označuje urychlení vývoje v průběhu staletí. Akcelerace je zjevná i při nabývání sociální a psychické zralosti. Díky sekulární akceleraci se zkracuje doba dětství a oddaluje se příchod dospělosti. K sekulární akceleraci dochází v důsledku komplexu změn společnosti, například lepší výživa, pokrok ve zdravotnictví, změna struktury společnosti, což s sebou přináší i vyšší požadavky na jedince. Proto v dnešní době plné nároků potřebují jedinci více času na dosažení vyššího vzdělání a na rozvoj všech složek osobnosti (Langmeier & Krejčířová, 2006).

V návaznosti na to mluví Erikson o psychosociálním moratoriu neboli „Wartezeit“ dle M. Tramera (Langmeier & Krejčířová, 2006). Tento termín označuje prodloužení přechodného období a také odložení dospělosti. Jedinec dostává čas na to, aby si vytvořil vlastní identitu, porozuměl sám sobě a naplnil očekávání společnosti. Často se věnuje nějaké činnosti, která ho zaujme natolik, že ho vývojové úkoly přestanou

sužovat. Hlavním cílem je zkoušení a hledání vyhovující alternativy. Jedinci se nabízí prostor pro ujasnění svých životních cílů a osamostatnění se ve všech oblastech. Dospívající se snaží odložit závažná a definitivní rozhodnutí týkající se jeho budoucího života. Touto fází si dle Vágnerové a Lisé (2021) projde asi 20-30 % adolescentů (Krejčířová & Říčan, 2006).

1.1 Vztahy dospívajících s rodiči

Vztah rodiče s adolescentem je jedním z důležitých sociálních kontextů ve vývoji dospívajícího jedince (Lougheed, 2019).

Výzkumy z posledních desetiletí ukazují, že vytvořená představa o mezigeneračním konfliktu adolescenta s rodiči je spíše mýtem než skutečností. Petersenová (1988) na základě současných relevantních výzkumů potvrdila, že většina dospívajících dokáže s rodiči vycházet bez větších neshod. Větší riziko konfrontace s rodiči nastává spíše u adolescentů s tzv. "rizikovým chováním", jehož základy byly vytvořeny před nástupem adolescence. Je důležité rozlišovat od sebe vážné konflikty a touhu o prosazení v rodině. (Macek & Štefánková, 2012). Lougheedová (2019) vnímá méně závažné konflikty mezi dospívajícím a rodiči jako zkušební prostor pro budoucí, náročné, mezilidské interakce.

Rodiče ztrácí zásadní postavení, už jim nejsou připisovány větší kompetence a někdy bývají adolescenty hodnoceni až příliš kriticky. To, jak jsou adolescenti kritičtí ke svým rodičům, se v průběhu období proměňuje. Na začátku je míra kritičnosti nízká a postupem času se zvyšuje. Ke konci toho období se vysoká kritičnost opět vytrácí. Vztah k rodičům je ovlivněn absolutistickým hodnocením typickým pro toto období, kdy jedinci zavrhnou vše nedokonalé. Dospívající je zklamaný, když zjistí, že rodič není všemocný, neomylný a jeho schopnosti jsou omezené. Proto dospělí přestává být pro jedince nadřazenou autoritou. I když se do popředí namísto autority dostávají vrstevníci, jsou rodiče pro dospívajícího i nadále důležitou osobou. Poskytují jedinci emocionální podporu a rady (Laible, Carlo & Raffaelli 2000; Lisá & Vágnerová, 2021).

Dospívající se snaží dosáhnout větší autonomie, získat větší volnost a možnost rozhodovat o svém životě. Dospívající také usiluje o to, aby s ním rodiče přestali komunikovat nadřazeně a začali ho vnímat jako sobě rovného. Na začátku dospívání přisuzují rodiče adolescentovi stále roli dítěte. Jejich požadavky na něj se zvyšují, rodiče jsou přesvědčeni, že by jejich potomek měl nést za sebe více zodpovědnosti, ale mnohdy nejsou schopni mu dopřát větší samostatnost (Vágnerová, 2012).

Dříve popisovala většina teoretiků vývoj sociálních vztahů v adolescenci jako období, kdy se dospívající potřebuje stát nezávislým a úplně se odříznout od rodiny. Dnes je to tak, že dospívající a mladí dospělí mohou udržovat ke svým rodičům určité pouto při jejich autonomizaci. Když tak učiní, mohou být zdravější a šťastnější, jelikož se jim dostane emoční a sociální podpory, kterou při vstupu do dospělého světa potřebují. (Maysless, Wiseman & Hai, 1998; Vágnerová, 2012).

Společně s procesem autonomizace se mění i citová vazba k rodičům, ta ovšem není úplně porušena. Z infantilní, dětské závislosti sestává vztah vyzrálejší a emocionálně stabilnější. Dítě má povědomí o jistotě a bezpečí, kterou mu rodina poskytuje, ale již nemá potřebu si tento pocit vynucovat (Vágnerová, 2012).

1.2 Vztahy dospívajících s vrstevníky

Vrstevnické vztahy se mohou zdát velmi intenzivní a velmi důležité pro dospívající jedince, ale na druhou stranu často bývají povrchní a přechodné. Nicméně jsou spojené se zásadními vývojovými úkoly jako je individuace od rodiny, nalezení vlastní identity nebo přizpůsobení se společenským kritériím. Ke všem těmto důležitým úkolům dochází, když se dospívající učí, jak se chovat ke svým vrstevníkům a co může očekávat od intimních vztahů mimo rodinu (Wilkinson, 2010).

Vágnerová (2012) jmenuje několik psychických potřeb, které mohou být ve vztahu s vrstevníky uspokojovány:

- Potřeba stimulace – tato potřeba je uspokojována při kontaktu s vrstevníky, společně stráveným časem a společnými zážitky.
- Potřeba smysluplného učení – dospívající řeší stejné problémy jako jeho vrstevníci a společně nachází řešení těchto problémů. Učí se sociální strategie a zjišťuje, v jakých situacích je vhodné je využít. Vrstevníci, zejména hvězda party je pro dospívajícího neformální autoritou, ke které vzhlíží.
- Referenční význam – dospívající má možnost srovnávat svoje zkušenosti, pocity, emoce a chování se svými vrstevníky. Dospívající mají možnost pochopit odlišnosti a podobnosti ostatních a tím najít sami sebe. V rodině takovou možnost nemají, jelikož se rodiče nachází v jiné věkové kategorii, kde je rozdílů více.
- Potřeba jistoty a bezpečí – když se adolescent snaží osamostatnit od rodiny, ztrácí pocit zázemí, který rodina poskytovala. Vrstevníci mu poskytují sociální oporu a pochopení, jelikož se nachází ve stejné nebo podobné situaci.

- Potřeba být akceptován – získání žádoucího postavení ve skupině přispívá k rozvoji identity a zároveň snižuje nejistotu.
- Potřeba určit si vlastní pravidla – adolescent se snaží osamostatnit od rodiny, což vede i k vytvoření vlastních norem.

Vrstevnické vztahy jsou jedinečné v tom, že jsou založeny na reciprocitě a spolupráci, zatímco vztahy s rodiči jsou charakteristické jednostrannou mocí a zahrnují více poslušnosti a konformity. Někteří teoretikové (viz. Kuczynski & et al., 1997) se domnívají, že vztahy mezi dětmi a rodiči jsou charakteristické jak z hlediska moci a autority, tak i z hlediska přátelství. Vztah rodič – dítě lze tedy chápat jako směs horizontálních a vertikálních, mocenských vztahů (Laible, Carlo & Raffaelli, 2000).

Macek (2003) mluví o adolescenci jako o vrstevnické aréně, kdy je pro dospívající důležitá zejména konfrontace s druhými, než samotné přátelství a blízkost. Dospívající rádi napodobují ostatní a jsou napodobováni, jelikož to posiluje jejich pocit významnosti a pozici ve skupině. Dospívající se více snaží být součástí různých skupin, např. školní třídy, sportovního klubu, zájmové organizace. Členství ve skupině přináší dospívajícímu sociální status a pocit vlastní hodnoty. Podle Dunphyho (1963, dle Macek, 2003) lze vývoj vrstevnických vztahů dělit do dvou fází. V první fázi vznikají malé skupiny, tedy party. Jsou neformální a jejich členy jsou většinou jedinci stejného pohlaví, jen málokdy jsou smíšené. Jejich cílem je především každodenní přímá komunikace. Ve druhé fázi se z těchto malých skupin začínají stávat větší skupiny. Tyto skupiny mají maximálně 30 členů a nabízí možnost heterosexuálních erotických kontaktů. Setkávání takové skupiny je většinou v podobě večírků. Ve třetí fázi dochází k navazování heterosexuálních vztahů (Macek, 2003).

Dle Engelse, Dekovice a Meeuse (2002) chování adolescentů ve vrstevnických vztazích vychází z jejich vztahů s rodiči. Jelikož si dítě v rodině vytváří základní sociální dovednosti, které jsou důležité při interakci jedince s jeho vrstevníky (Širůček & Širůčková, 2012). Dospívající, kterým chybí od rodičů získané dovednosti, které jsou potřebné k navazování sociálních kontaktů, méně zapadají do kolektivu. Musí být schopni například: navázat konverzaci a poskytovat ostatním oporu. Také se od nich očekává, že budou vyjadřovat své názory i na ostatní vrstevníky. Dospívající, kteří mají problém s těmito kompetencemi, mohou mít větší problémy s navazováním přátelství (Engels, Dekovic & Meeus, 2002).

2 ATTACHMENT

Je možné se setkat s různými podobami překladu pojmu attachment, jako je např. citové přilnutí, připoutání, vazba, citové pouto nebo se pojem ponechává ve svém originálním znění. Pro tuto bakalářskou práci bude použit termín citová vazba, který ve většině českých publikací převažuje.

Teorie citové vazby byla definována Johnem Bowlbym a doplněna Marry Ainsworthovou, kteří ji vymezují jako „trvalé emoční pouto“, jehož typickou tendencí je vyhledávání a udržování blízkosti s určitou osobou, a to zejména v situaci stresu (Bowlby, 2010). Projevem citové vazby je vazebné chování. Dítě signalizuje primární osobě svoje potřeby a tím u ní aktivuje chování, které znovu navodí pocit bezpečí (Macek & Štefánková, 2012). Nejen malé děti, ale i lidé všech věkových kategorií jsou šťastnější a podávají lepší výkon, pokud jsou přesvědčeni, že za nimi stojí jedna nebo více důvěryhodných osob, které jim přijdou na pomoc, pokud nastanou potíže (Bretherton & Munholland, 2008).

John Bowlby byl při budování teorie ovlivněn psychoanalýzou, ústřední pojmy jako třeba separační úzkost, objektivní vztahy z tradiční psychoanalýzy vycházejí (Bretherton, 2013). Také na něj měla vliv etologie, jelikož vyzdvihoval a nejvíce používal metodu pozorování, která je jejím nástrojem. Díky ní je možné zachytit chování jedince v přítomnosti i v nepřítomnosti matky a získat tak informace o osobnostním vývoji (Kulísek, 2000). Působil na London Child Guidance Clinic v Londýně, kde tou dobou měla velký vliv Melanie Kleinová. Zde věnoval čas pozorování „nepřizpůsobivých dětí“. Všiml si, že mnoho dětí, které byly náchylné ke krádežím, vyrůstaly bez lásky. Díky podrobnému zkoumání 44 dětí Bowlby dokázal, že je spojují symptomy mateřské deprivace a oddělení (Bretherton, 2013). Tato zkušenost nebyla jediná, ze které Bowlby vycházel. Ovlivnila ho také řada výzkumů, jako například Lorenzův imprinting, který byl důkazem toho, že vazebné chování se může objevit a zaměřit k objektu, který nenabízí žádnou odměnu ve formě potravy nebo tekutin. Což vyvrátilo dřívější teorii sekundárního pudu vytvořenou Hullem a podpořenou Freudem, která se zaměřovala na citové pouto pouze jako na chování, které je nutné k uspokojení primárních potřeb (Bowlby, 2010). Dalšími výzkumy, které Bowlbyho inspirovaly, a které popřely teorii sekundárního pudu, jsou Harlowovy experimenty s makaky rhesus. Mláďata upřednostňovala imitaci matky, která byla příjemná na dotek a objetí, před imitací matky z drátěné konstrukce a možností potravy.

Za složku vazebného chování může být považována jakákoli forma chování, jehož následkem je fyzická blízkost. Dle Bowlbyho (2010) slouží vazebné chování především jako ochrana před nebezpečím. Vazbové chování doprovází člověka od narození až do smrti a v průběhu celého života se vzorce vazbového chování mění (Umemura, Lacinová, Kraus & et al., 2018).

2.1 Vazebné osoby

Děti v kojeneckém období mají sklon si utvářet citovou vazbu k primární pečující osobě. V našem prostředí to bývá zejména matka (Kulísek, 2000). Tato primární pečující osoba není ovšem jedinou postavou, ke které si dítě vytváří citovou vazbu. Bowlbyho koncept monotropie říká, že si dítě vytváří citovou vazbu k více osobám, ale jedna je tou hlavní, primární a ostatní ustupují do pozadí (Prior & Glasser, 2006). Bowlby tvrdí, že model monotropie usnadňuje a zefektivňuje proces rozhodování v momentech nebezpečí. Zautomatizovaná reakce pomůže dítěti ve chvílích ohrožení vyhledat osobu, o které ví, že mu pomůže a nemusí se rozhodovat a přemýšlet, která jiná osoba bude nejcitlivější a nejvíce nápomocná (Umemura, Lacinová, Horská & et al., 2019).

Umemura et al. (2019) popsali 3 modely uspořádání vazebných osob. Prvním modelem je hierarchie. Dítě je vázáno na jednu osobu a ostatní hrají vedlejší roli, což vede k systematizaci pečujících osob. Existuje jedna hlavní vazebná postava a hierarchicky uspořádané další pomocné osoby (subsidiary attachment figures), které dítěti poskytují oporu v nepřítomnosti hlavní osoby. Druhým je model nezávislosti, kde si dítě vytváří vazbu k více osobám najednou, ale každá osoba je funkční v jiné specializované oblasti, ve které slouží jako jistá základna pro dítě (např. v péči v nemoci, ve hře). Posledním je model integrace, kdy jsou jednotlivé vazebné osoby uspořádány do vazbové sítě. Což znamená, že působení jedné vazebné osoby může posílit nebo nahradit jinou vazebnou osobu.

To, jakou si dítě zvolí hlavní vazebnou postavu a postavy vedlejší, záleží na tom, kdo se o něj stará a v jakém prostředí vyrůstá. Většinou je typické, že úlohu hlavní vazebné postavy zaujímá matka, ale mohou ji převzít i jiní lidé. Pokud se osoba k dítěti chová mateřsky, tedy reaguje na jeho signály a sociálně s ním komunikuje, chová se k ní dítě tak, jako by se chovalo ke své biologické matce (Bowlby, 2010).

2.2 Citová vazba v dětství

O tom, jaká je kvalitativní povaha vazby dítěte k pečující osobě, rozhodují minulé interakce, které mezi dítětem a pečující osobou proběhly. Bowlby dokonce zastával názor, že se citová vazba tvoří již v prenatalním stadiu. Zájem o tyto kvalitativní rozdíly podnítily Ainsworthovou a Wittigovou k vytvoření laboratorní situace zvané Strange situation test. Tato metoda umožňuje na základě pozorování interakcí mezi matkou a dítětem stanovit kvalitu vytvořené vazby. Používá se pro děti přibližně od 12 měsíců. Podstata této metody je založena na separaci dítěte od matky, konfrontaci s cizí osobou a aktivování systémů dítěte, které zajišťují citové pouto. Celá testová situace je zaznamenávána na videokameru a sledována pozorovatelem (Kulíšek, 2000; Ainsworth, 2021; Levy, Blatt & Shaver, 1998).

Průběh této procedury tvoří 8 fází. První fází je příchod matky s dítětem do herny. Ve druhé fázi se předpokládá, že dítě bude chtít objevovat a prozkoumávat nové hračky a prostředí. Ve třetí fázi se k matce a dítěti připojuje cizí osoba a matka po určité době odchází z místnosti. Další fáze obsahuje interakce cizí osoby s dítětem, popřípadě jeho utěšování. V páté fázi se matka vrací zpátky a utěšuje dítě, ale v další fázi opět odchází a dítě je v místnosti o samotě. V sedmé fázi se vrací cizí osoba a opět se pokouší s dítětem navázat kontakt. V poslední fázi této metody matka opět přichází a cizinec odchází (Ainsworth, 2021).

Na základě pozorování této situace Mary Ainsworthová a její kolegyně kategorizovali vzorce chování. Nejprve byly stanoveny dva základní typy citového pouta: jistý typ (kategorie B – secure) a nejistý typ, který byl později rozdělen do tří základních skupin: úzkostně vyhýbavý (kategorie A – anxious avoidant), úzkostně odmítavý nebo také ambivalentní (kategorie C – anxious ambivalent) a úzkostně dezorientovaný nebo dezorganizovaný (anxious disoriented/disorganized) (Saltman, 2020).

- Jistý typ citové vazby B

Jedinci, kteří si vytvoří k pečující osobě jistou vazbu, jsou přesvědčeni, že jejich vazebná postava bude dostupná a nápomocná, pokud se setkají s obtížnými nebo děsivými situacemi. Matka nebo pečující osoba je v raném věku dítěte láskyplná, podporující a citlivá na jeho signály (Bowlby, 2012). Jedinci berou pečující osobu jako bezpečné útočiště, kde lze hledat oporu v době nouze (Levy, Ellison, Scott & et al., 2010). Toto ujištění jim dodává odvahu prozkoumávat okolní svět. Jedinci s touto vazbou hodnotí stresující události jako méně ohrožující a jejich pozitivní zkušenosti s pečující osobou

podporují kreativní způsoby řešení problémů. Mají také snadný přístup k bolestivým vzpomínkám (tj. smutek, hněv, úzkost), ale tyto vzpomínky se automaticky a nekontrolovatelně nešíří na ostatní nesouvisející bolestivé vzpomínky (Belsky, 2002; Bowlby, 2012). Jedinci s jistým typem citové vazby mívají vysoké sebevědomí a dokáží důvěřovat ostatním lidem ve svém okolí. Nebojí se ve vztazích projevat intimitu a vyhovuje jim nezávislost (Guerrero & Bachman, 2006).

- Nejistý typ – úzkostně vyhýbavý A (*Insecure avoidant*)

Rodiče dětí s tímto typem citové vazby často odmítají jakýkoli tělesný kontakt se svými dětmi, neboť jim není příjemný (Levy, Blatt & Shaver, 1998). Tyto osoby mají velmi malý přístup ke smutným a úzkostným vzpomínkám, neboť jsou obrannými mechanismy vyloučeny. Pečující osoba není v raném věku dítěte citlivá na signály, nenaplnuje potřeby dítěte. Dítě se naučilo, že pokud bude potřebovat oporu pečující osoby, nebude mu poskytnuta. Proto si vytvořilo preventivní strategii, kdy nevyžaduje kontakt s vazebnou osobou, aby předešlo případnému odmítnutí. (Ainsworth et al., 1978). V laboratorní metodě testu zvláštní situace se k matce chová odtažitě a neudrzuje s ní téměř žádný kontakt (Kulísek, 2000).

- Nejistý typ – úzkostně ambivalentní/rezistentní C (*insecure resistant*)

Jedinci s touto vazbou nemají jistotu, zda pečující osoba bude k dispozici, pokud budou potřebovat. K pečující osobě se chovají ambivalentně, touží po matčině blízkosti, ale zároveň ji odmítají (Kulísek, 2000).

Mají tendenci soustředit se na vlastní tíseň a přemítat o negativních myšlenkách. (Belsky, 2002). U těchto dětí se v testu zvláštní situace vyskytovalo explorativní chování buď jen velmi málo, nebo vůbec. V separačních epizodách byl velmi charakteristický distress. Po opětovaném shledání s matkou bylo velmi obtížné uklidnit jejich pláč. Někteří byly pasivní a při hledání blízkosti spoléhali spíše na signály než na aktivní chování. (Ainsworth, 2021).

- Nejistý typ – úzkostně dezorientovaný/dezorganizovaný D (*insecure disorganised/disoriented*)

Do toho typu vazby lze přiřadit jedince, u kterých nepochopitelné a nepředvídatelné chování pečující osoby narušilo vytvoření souvislé citové vazby. Pečující osoba dostává dítě do neřešitelné paradoxní situace. Dítě zažívá extrémní rozrušení, které ještě není schopné samo zvládnout, ke kterému potřebuje vazebnou osobu. Pečující osoba je jediným zdrojem útěchy a bezpečí, ale zároveň dítě děsí (Baer & Martinez, 2006). Vysoká

míra dezorientace/dezorganizace souvisí s nevyřešeným truchlením pečující osoby nebo její mateřskou ztrátou v důsledku smrti, rozvodu nebo odloučení. Tento typ vazby může souviset se špatným typem péče o dítě, s nepřátelským zacházením, mateřskou depresí, nadměrným užíváním alkoholu nebo drog (Carlson, Cicchetti, Barnett & et al., 1988).

Desítky tisíc studií za posledních šedesát let ukázaly, jak je klasifikace typů vazby v testu zvláštní situaci poměrně stabilní po celou dobu našeho života. Pokud se změní, je to nejčastěji kvůli negativním zkušenostem a je spojena prakticky s každým jednotlivým aspektem našeho života, včetně způsobů, jak přistupujeme k interpersonálním vztahům (Saltman, 2020). Typ citové vazby zkrátka hraje velmi důležitou roli ve vývoji, neboť ovlivňuje pocit bezpečí, který je důležitý pro budoucí zkoumání, prožívání a sbírání zkušeností (Pearce, 2016).

2.3 Citová vazba k otci

Původní Bowlbyho formulace teorie citové vazby učinila roli otce nejednoznačnou. Bowlby ve svém raném díle upřednostnil matku jako primární vazebnou osobu, která je důležitá pro budoucí vývoj dítěte. Postavení otce bylo považováno spíše za druhotné a kulturně podmíněné. Později ovšem svoji myšlenku rozšířil, když zjistil, že citovou vazbu lze budovat s jakoukoli osobou, která má o dítě zájem. Navrhl, že vazebnými postavami se mohou stát otcové, ale i další příbuzní (Verissimo, Santos, Vaughn & et al., 2011; Geiger, 1996).

Některé výzkumy (např. Kotelchuck, 1976) odhalily, že mnoho kojenců je rozrušeno při odloučení od kteréhokoli z rodičů a reaguje stejně na návrat jak otce, tak matky. Také Mary Ainsworthová zjistila zajímavá fakta týkající se citové vazby k otci během pozorování 26 dětí v Ugandě. Kolem šesti měsíců začali jedinci upřednostňovat matku před ostatními (např. uklidnění v blízkosti matky, separační úzkost, následování matky, když odešla z pokoje). Ainsworthová ovšem zjistila, že reakce zaměřené na matku poměrně rychle následovalo vztahové chování k užšímu počtu osob (otec, babičky, sourozenci) tedy nejen k matce. Zdálo se, že připoutanost k otci je běžná dokonce i u dětí, které se s otcem často nevidaly. Což podporuje názor Goodsella a Meldruma (2010), že k vytvoření citové vazby není nutné, aby spolu dítě a vazebná osoba trávili hodně času. Děti si vytváří citovou vazbu k otcům odlišným způsobem a nezávisle na matkách.

Nabízí se otázka, jak důležitou vazebnou osobou je otec. Kvůli nedostatku studií nelze přesně říci nebo vymezit důležitost role otce v kontextu citové vazby. Ale Gutman a Feinstein (2008) uvádí citovou vazbu k otci jako méně důležitou s méně významnými

dopady na vývoj dítěte ve srovnání s citovou vazbou k matce. Otcové komunikují se svými dětmi poněkud odlišnými způsoby než matky. Navíc byli otcové tradičně popisováni jako ti, kteří se zaměřují na stimulaci a průzkumné herní interakce se svými dětmi, s menším důrazem na emocionální podporu (Lucassen, Tharner, Ijzendoorn & et al., 2011).

Několik studií prokázalo souvislost mezi bezpečnou vazbou mezi otcem a dítětem a dalšími proměnnými. Například děti s bezpečným vztahem k otci mají méně problémů s chováním (Verschueren & Marcoen, 1999), vykazují vyšší úroveň sociability a zažívají více opětovaných přátelství (Lamb, Hwang & Frodi, 1982; Bowlby, 2010).

2.4 Vnitřní pracovní model citové vazby

Bowlby označil právě aspekt vnitřních pracovních modelů jako jeden z nejdůležitějších principů své teorie (Russell & Jarvis, 2003). Pro vytvoření tohoto konceptu vycházel Bowlby z práce Piageta, a to konkrétně z popisu senzomotorického vývoje. Zde ho zaujala myšlenka, že dítě vnímá svět tím, že s ním interaguje, a přitom se rozvíjí a vytváří si schémata, která si nakonec interiorizuje (Bretherton, 1999). Bowlby tvrdil, že opakované každodenní interakce mezi dítětem a rodičem vedou dítě k tomu, aby si utvořilo nějaká očekávání ohledně pečujícího chování rodičů. Tato očekávání jsou postupně organizována do vnitřních pracovních modelů (internal working model nebo také representational model), které jsou mentální reprezentací sebe, druhých a vzájemných interpersonálních vztahů. (Colin, 1996; Berlin, Cassidy & Appleyard, 2008). Jednou z funkcí vnitřních modelů je vysvětlení a předvídaní chování druhých lidí (Bretherton, Ridgeway & Cassidy, 1993).

Interakcemi mezi matkou a dítětem se myslí zejména oční kontakt, kojení, hlasové projevy matky atd. Vnitřní modely citové vazby zahrnují pocity, názory, strategie chování a zkušenosti spojované s osobou, ke které si dítě utvořilo silnější citový vztah (Kulísek, 2000).

Citlivá péče posiluje bezpečnou vazbu a rozvoj vnitřních pracovních modelů pečovatele jako důvěryhodného a podporujícího, sebe jako hodného podpory a péče pečovatele, a vztahu jako pečujícího a bezpečného. Naopak necitlivá péče vede k nejisté vazbě, kdy model pečovatele funguje jako nespolehlivý a nedostupný, model sám sebe jako nehodný podpory a vnitřní pracovní model citové vazby se vytváří jako zásadně nespolehlivý (Berlin, Cassidy & Appleyard, 2008).

Podle Bowlbyho se vnitřní pracovní modely raných citových vazeb podílí na vývoji dalších interpersonálních vztahů. K tomuto vlivu dochází zpočátku prostřednictvím individuálních očekávání o emocionální dostupnosti druhých. Dítě s bezpečnou citovou vazbou bude očekávat, že ostatní se k němu budou chovat citlivě a budou ho podporovat. Oproti tomu nejisté dítě bude očekávat, že ostatní budou necitliví, nebudou ho podporovat nebo ho budou odmítat (Berlin, Cassidy & Appleyard, 2008).

Bowlby předpokládá, že právě tyto mentální reprezentace budou mít velký vliv i na to, jakým bude dítě rodičem. Je ovšem mýtem, že úspěšnými rodiči mohou být pouze ti, kteří prošli ukázkovou výchovou a ti, kteří byli v dětství týráni, se stanou násilníky (Russell & Jarvis, 2003).

Vnitřní model citové vazby není považován za neměnný, ale funguje především na nevědomé a z části na vědomé úrovni, a proto je obtížné ho změnit. Ke změně může dojít například v psychoterapii cílené na uvědomování si nevědomých reprezentací vztahů (Berlin, Cassidy & Appleyard, 2008; Kulísek, 2000).

2.5 Citová vazba k vrstevníkům

Zatímco první citová vazba se utváří k pečující osobě v dětství, v průběhu dalšího života si jedinec vytváří citovou vazbu i k jiným osobám mimo primární rodinu (Gorrese & Ruggieri, 2012). V období dětství a dospívání jsou pro jedince velmi důležití jeho vrstevníci, kteří mu poskytují emocionální i sociální oporu. Dříve se udávalo, že vrstevnické vztahy jsou pouze pro poskytování potěšení a stimulace. Dnes teoretici spekulují, že blízký vrstevník poskytující emoční podporu nakonec může nahradit rodiče na vrcholu hierarchie emoční podpory. Stane se tedy hlavní vazebnou osobou pro jedince, nicméně vytvořená citová vazba není trvalá (Scharf, 2007; Freeman & Brown, 2001). Pitmanová a Scharfeová (2010) tvrdí, že přesouvání citové vazby od rodičů k vrstevníkům je známkou zdravého vývoje, ale nejde o úplné opuštění rodičů v rámci citové vazby, pouze se posouvají v hierarchii vazebných osob dolů. Některé vedlejší vazebné osoby mohou být z hierarchie odstraněny a jiné zase přidány.

Vrstevníci přinášejí oporu v každodenních starostech (např. ve vztazích) zatímco rodiče jsou vyžadováni v dobách úzkosti a ve věcech týkajících se budoucích plánů (Freeman & Brown, 2001). Nahrazení rodičů v roli primární vazebné osoby přichází až v dospělosti, kdy se primární osobou připoutanosti stává romantický partner (Nickerson & Nagle, 2005). To potvrzuje studie Cindy Hazanové z roku 1992, kdy 80 % dospělých,

kteří byli alespoň dva roky součástí romantického vztahu, byli primárně připoutáni ke svým partnerům.

Není zcela jasné, zda jsou vícenásobné citové vazby integrovány nebo se tvoří více na sobě nezávislých pracovních modelů. Stejně jako u rodičů je vytvoření bezpečné citové vazby k vrstevníkům důležité pro utváření sebevědomí adolescenta (Laible, Carlo & Roesch, 2004).

Vzorci chování ve vztazích jsou podmíněny pohlavím. Dívky si vytváří více intimní, sebeodhalující a blízké vztahy, zatímco vztahy chlapců jsou založeny spíše na společných zájmech. Dívky projevují vyšší důvěru ve své vrstevníky a jsou k nim více připoutané než chlapci (Gorrese & Ruggieri 2012).

Sentse et al. (2010) zjistili, že akceptace vrstevníků tlumí negativní reakce rodičů na problémy adolescentů. Tedy pokud byla míra odmítnutí ze strany rodiče vysoká, měli adolescenti méně problémů, v případě že se jim dostávalo akceptace od vrstevníků. Také je možné, že jedinci s nejistou citovou vazbou k rodičům si mohou vytvořit bezpečnější citovou vazbu s vrstevníky, čímž dojde ke kompenzaci.

3 ŠKOLNÍ TŘÍDA JAKO MALÁ SOCIÁLNÍ SKUPINA

3.1 Školní třída

Ballantine a Spade (2008) popisují školní třídu jako socializační instituci, která připravuje mladé členy společnosti na jejich budoucí dospělé role. Oproti tomu například Sobotková (2014) charakterizuje školní třídu jako uzavřenou sociální skupinu, která má formální původ. Ovšem doplňuje, že po čase se vztahy v třídní skupině přeměňují z formálních na neformální. Velmi malé třídy, které si udržují horní hranici 15-16 žáků jsou zaměřeny na intenzivnější kontakt mezi žákem a učitelem i žáky navzájem. Ve specializovaných třídách nebo školách pro žáky s handicapem je početnost žáků velmi malá (někdy i kolem 6-7 žáků). Školní třída je většinou rozdělena na podskupiny, rozdělení může být podle zájmů, pohlaví nebo prospěchu (Vágnerová, 2012; Hrabal, 2003).

Socializační funkce třídy spočívá v tom, že napomáhá rozvoji osobnosti a schopností, které bude jedinec potřebovat pro výkon budoucích rolí (Ballantine & Spade, 2008). Jedlička, Kořa a Slavík (2017) také mluví o socializační funkci třídy, ale spíše z hlediska nácviku sociálních interakcí a navazováním přátelských vztahů.

Školní třída utváří specifickou atmosféru, kterou lze nazvat jako klima třídy (Čapek, 2010). Třídní klima zahrnuje stabilní reagování, prožívání a normy typické pro určitou třídu. Důležité je, jak žák třídní klima prožívá a jak se v něm cítí, nikoli jak působí navenek (Sobotková, 2014).

3.2 Školní třída v období střední a pozdní adolescence

Vývoj školní třídy jako skupiny vrcholí na střední škole, kdy si jedinec zvnitřňuje sociální normy, pravidla a rozvíjí vlastní osobnost. Školní třída je pro adolescenta velmi důležitá, zejména názory, postoje a zkušenosti vrstevníků (Sobotková, 2014).

Dalším důležitým faktorem pro rozvoj skupiny je diferenciací školních tříd. Vzniká převážně výběrem školy podle zaměření, schopností, dovedností nebo sociální úrovně, která se také podílí na vývoji (Hrabal, 2003).

Hrabal (2003) uvádí následující vnitřní činitele, kteří se podílí na rozvoji skupiny ve školní třídě:

- Potřeba autonomie
- Nezávislost
- Sebeprosazení

- Potřeba regulovat nebo vést (silná zvláště u chlapců)

V tomto období je pozice jedince ve třídě již pevně stanovená a tvoří významnou část osobní identity (Vágnerová, 2012).

V tomto věku není pro oblibu a vliv jedince tolik důležitá školní úspěšnost. Rozhoduje spíše stupeň morálního a sociálního vývoje jedince. Ve třídě v tomto vývojovém období hrají velkou roli úvahy o budoucnosti a schopnosti, které přesahují vzdělávací instituci. V tomto období se snižuje diferenciací chlapeckých a dívčích skupin, protože se začíná zvyšovat zájem o opačné pohlaví (Vágnerová, 2012). Pro tento věk je charakteristická touha patřit do jasně diferencované skupiny a odmítat jiné skupiny či jedince. Velký důraz je dán na konformitu, proto žáci, kteří se nějakým způsobem odlišují od ostatních (např. odlišnost v emocionálním prožívání nebo odlišný fyzický vzhled) mohou být obětí ostrakizace (Krejčová, 2011).

Školní i sociální úspěšnost žáka ovlivňují jeho rodiče, a to zejména jimi zastávané hodnoty a styl výchovy. Nejlépe prospívají žáci z milujícího rodinného prostředí, které má ovšem jasně nastavené hranice a požadavky (Blatný, 2017). V tomto období je značná část adolescentů nucená udělat zásadní krok, a to opustit domov a žít na internátu nebo v podnájmu (Vágnerová, 2012).

U středoškoláků mohou záviset interpersonální vztahy na vlastnostech, jako je autonomie, schopnost seberegulace nebo schopnost být objektivní. Třída dává jedinci prostor pro vyzkoušení konfliktních situací a ujasnění vlastních cílů a hodnot. Vztahy mezi jedinci ve třídě jsou hlubší a skupina již má pevně stanovené normy. Jedinci jsou svými spolužáky ovlivněni v různých oblastech, například v oblékání, ve stylu hudby, zájmech, uměleckých a politických názorech. Jedinci mají často svůj vlastní slang, kterým se mezi sebou dorozumívají. Třídní skupina je pro jedince vývojově velmi důležitá, ovlivňuje interpersonální vztahy a může mít vliv na povahu výchovného působení školy (Hrabal, 2003).

4 STRUKTURA SKUPINY

Dle Novotné (2010) skupinová struktura vzniká uspořádáním pozic ve skupině. Existují různá uspořádání, podle kterých lze skupiny dělit. Dle prostorového uspořádání může dělit skupiny na horizontální a vertikální. V případě školní třídy se jedná o strukturu horizontální, jelikož jsou role v této skupině považované jako sobě rovné. Na druhé straně je vertikální struktura charakteristická hierarchickým uspořádáním pozic, které si nejsou sobě rovné.

4.1 Sociální role

Zdeněk Helus (2015) charakterizuje sociální roli jako chování, které odpovídá určité sociální pozici. Což znamená, že každý člen, který obsazuje alespoň jednu sociální pozici, musí hrát alespoň jednu sociální roli. Jedinec může ve skupině obsadit i více pozic, v tom případě i více sociálních rolí. Tento případ se nazývá pluralita sociálních rolí (Novotná, 2010). Role ve skupině se liší podle situace ve třídě a dle nápadnosti osobních rysů dítěte. Role se vytváří převážně kvůli splnění úkolů, které jsou specifikované.

Ve skupině je důležité rozlišovat předepsanou, očekávanou a realizovanou roli. Při realizaci role se projevuje individualita jedince (např. matky, žáci, učitelé se i přes společné rysy v něčem značně liší). Některé role jsou nezbytné pro fungování skupiny, proto je jejich zastoupení ve skupině potřebné. Jsou to role zejména **vedoucího** a **vůdce** (Hrabal, 2003).

4.2 Sociální pozice

Podle Novotné (2010) vyjadřuje sociální pozice místo ve skupině, které může být jedincem obsazeno. Skupinové pozice se mohou různě proměňovat a jsou vytvářeny spontánně a zajišťují fungování skupiny. Obsazením skupinové pozice dostává jedinec práva a s tím spojené i povinnosti. Existují různé kategorie pozice, které vyjadřují strukturu třídy. Zde budou uvedeny tři základní dimenze, které se podílejí na určení žákovy pozice ve třídě: **kompetence**, **vliv** a **obliba** (Hrabal, 2003).

4.2.1 Kompetence

Jakou žák obsadí pozici, záleží do jisté míry i na jeho kompetencích a výkonu. Nejběžnějším ukazatelem žákovi školní kompetence jsou jeho známky a školní prospěch. Na většině škol jsou právě známky faktorem, který určuje formální pozici ve třídě. Toto

určení pozic na základě školního výkonu je charakteristické spíše pro děti v prvních ročnících základní školy (Hrabal, 2003).

U jedinců ve střední a pozdní adolescenci se nesetkáme se situací, kdy by jedinci hodnotili ostatní členy třídy podle jejich známek a vědomostí. Zde jde zejména o výkony a dispozice, které mají širší než školní význam. Velmi dobře se v tomto věku hodnotí všeobecný rozhled, speciální znalosti a dovednosti. Na druhou stranu například přebytečná motivace k učení nebo nadměrná učební aktivita vede dle obliby a vlivu ke snížení pozice. V adolescentních třídách zvyšují sportovní kompetence pozici jedince. Důležité jsou ovšem i konzumní stránky, jako umět se oblékat, mít úspěch u druhého pohlaví, umět se bavit s druhým a udělat dojem (Hrabal, 2003).

4.2.2 Vliv

To, jak žák působí na interakce a chování ostatních, vypovídá o jeho vlivu ve třídě. O pozici z hlediska vlivu lze mluvit také jako o statusu neboli ranku. Pozici a vliv žáka může učitel zjistit i pozorováním zejména pokud má přístup k třídní skupině mimo vzdělávací instituci.

Hrabal (2003) uvádí tři kategorie činitelů, které ovlivňují vliv žáka:

- První kategorii tvoří **kompetence** neboli **zdatnost žáka**. Kompetence jako taková byla popsána výše, zde budou zmíněny mechanismy, díky kterým dochází k transformaci kompetence ve vliv. Prvním mechanismem je identifikace jedinců s úspěšným žákem, která zajišťuje uspokojení prostřednictvím prožívání úspěchu zdatnějšího žáka. Dostatečně kohezivní skupina může považovat úspěchy zdatného žáka za „naše“ úspěchy. Jako druhý mechanismus se označuje ochota zdatného žáka pomoci druhým, například poskytnutím rady.
- Dalším důležitým zdrojem vlivu je **moc**. V neformálních skupinách je moc vedoucí postavy dána sociálním tlakem a přebíráním názorů skupiny. Moc je spojená s hodnocením, rozhodováním, vedením. Praktikováním těchto činností roste moc jedince bez vyvinutí většího úsilí. Moc souvisí s možností udělovat odměny a tresty, které jsou od vedoucí osoby účinnější. Část moci může být předána jiným osobám, například když učitel požádá žáka, aby zapisoval o přestávce nevhodné chování.
- Posledním determinantem jsou **osobnostní dispozice v oblasti sociálních dovedností, schopností a motivace**. Tyto osobnostní dispozice se projevují

potřebou řídit a ovlivňovat sociální interakce ve třídě. Jde zejména o tendenci sebeprosazení.

Krech (1968, dle Hrabal 2003) uvádí řadu vlastností, které jsou důležité pro úspěšné vůdce: důraznost, inteligence, vládychtivost. To, jakou pozici podle vlivu dítě zastává, souvisí do velké míry s jeho rolí ve třídě.

4.2.3 Obliba

Hrabal (2003, s. 62) chápe oblību jako „souhrn emocionálních komponent interakce a interpersonálních vztahů směřujících od ostatních členů k jedinci“.

Podle toho, jak je žák akceptován skupinou, můžeme rozlišovat žáky přijaté – oblíbené až odmítnuté – izolované. U dětí se objevují tendence být blízko oblíbeného, a naopak vyhýbat se neoblíbeným jedincům. Obliba žáka a na ni navazující pozice může být ovlivněna skupinovými hodnotami a normami. Sociometricky zjištěná oblība je spontánní a je výsledkem individuálních zvláštností jak hodnotitele, tak hodnoceného (Hrabal, 2003).

Jedním z faktorů oblīby je kompetence, tak jako tomu bylo u vlivu. Prestiž a zdatnost jedince je důležitá, neboť utváří jeho postavení v hierarchii pozic, ale nehraje zde tak podstatnou roli jako u vlivu.

Základ oblīby tvoří empatie a individuální sociabilita, tedy schopnost žáka vyspěle reagovat v sociálních interakcích. Následkem empatie je podpora druhých a v případě potřeby i poskytnutí pomoci. Pokud tato interpersonální sociabilita nabude egocentrické tendence, začne oblība jedince klesat. Zde je důležitá teorie sociální směny. Úspěšným jedincem je ten, který dokáže při sociálních interakcích se spolužáky najít rovnováhu mezi „náklady a zisky“ (Hrabal, 2003).

Jako nedílnou součást oblīby Hrabal (2003) uvádí reciprocitu neboli opětování citů. Což znamená, že je jedinci sympatičtější ten, kterému je sympatický i on sám. Tyto determinanty ovlivňují nejen pozici žáka podle oblīby, ale také jeho přátelské vztahy.

Důležitou roli zde hraje také sexuální přitažlivost. Čímž není myšleno pouze přitažlivý vzhled, ale také žádoucí chování k druhému pohlaví. Kvůli sexuální přitažlivosti může dojít ke zkreslení osobnostních dispozic, které převládá spíše u chlapců. Ti často jednájí při hodnocení ve prospěch přitažlivých dívek nehledě na jejich osobnostní dispozice.

Posledním zdrojem obliby je četnost kontaktu s druhými lidmi. Pokud se dva jedinci setkávají často, jejich sympatie k sobě budou pravděpodobně větší než k jedincům, se kterými netráví tolik času (Hrabal, 2003).

4.3 Významné kombinace pozic žáků

V této části budou představeny kombinace pozic na základě výše zmíněných tří dimenzí.

Žák ve vedoucí pozici – Hvězda

Jsou to žáci, kteří mají ve třídě velký vliv a zároveň jsou velmi oblíbení. Jejich osobnostních charakteristiky odpovídají normám a hodnotám třídy, které po zaujetí vedoucího postavení spoluurčují. Jsou zodpovědní za to, jaký postoj zastávají ostatní členové třídy k učení, učitelům i spolužákům, tedy určují i do jisté míry hierarchii třídy. V případě morálně nenarušené skupiny tato pozice ukazuje na vysokou schopnost empatie jedince, morální vyspělost a dobré sociální vnímání (Hrabal, 2003).

Tato pozice je pro jedince velmi příznivá, neboť usnadňuje vytváření přátelských a partnerských vztahů a podporuje rozvoj nezávislosti jedince. Pokud ovšem jedinec v této pozici setrvá příliš dlouho a bude jediný, kdo ve třídě tuto pozici zastává, může dojít k nebezpečnému nárůstu sebehodnocení a sebevědomí. V tento moment se může stát, že obliba žáka začne klesat (Hrabal, 2003).

Vlivný, méně oblíbený žák – vůdce

Míra vlivu, kterou jedinci disponují, jim umožňuje řídit vývoj třídy a sociální interakce. Pro učitele je zásadní, aby vycházel s těmito žáky a porozuměl jim, protože tvoří jádro skupiny. Je důležité, jak velký je rozdíl mezi vlivem a oblibou. Malý rozdíl mezi vlivem a oblibou je charakteristický pro efektivní vůdce, kteří usměřňují veškeré dění v neformální skupině. Jejich schopnost klást požadavky a dohlížet na dodržování norem zvyšuje jejich vliv, naopak tyto samé schopnosti mohou snižovat oblibu žáků (Hrabal, 2003).

Pokud je žák velmi vlivný, ale málo oblíbený, může to znamenat nezdravý vývoj v sociální oblasti. Takoví jedinci jsou často skupinou akceptováni a jejich požadavky jsou plněny, ale pouze na formální úrovni. Což znamená, že nedochází k vnitřní akceptaci, naopak může docházet k odmítání. Tento typ žáků často používá násilí k prosazení svých zájmů (Hrabal, 2003).

Za vlivné žáky mohou být považováni převážně chlapci, a to kvůli kulturnímu stereotypu. Muži jsou vnímáni jako fyzicky silní a schopní rychlejšího rozhodování na rozdíl od žen, které jsou vnímány jako citlivé a milé (Hrabal, 2003).

Oblíbený, méně vlivný žák – mateřský typ

Tito žáci nezaujímají vedoucí pozici, což znamená, že nestanovují normy ani pravidla třídy, ale jsou velmi důležití z hlediska sociálních interakcí. Žáci v této pozici jsou přijímáni ostatními na základě jejich pozitivních emocí, často jsou veselí, milí, zábavní atd. Takoví jedinci umí své emoce šířit do kolektivu a navozovat pozitivní atmosféru. Často mají altruistické potřeby pomoci ostatním, jsou empatičtí a umí spolupracovat (Hrabal, 2003).

Může se stát, že hlavním důvodem tohoto chování je prosazení skrytých egoistických motivů. Jeho chování nevychází z jeho individuálních osobnostních charakteristik. Takový žák většinou používá naučená schémata, aby se zavděčil všem. Ale takové případy jsou pouze ojedinělé (Hrabal, 2003).

Neoblíbený, nevlivný a školsky málo úspěšný žák – outsider

Tato pozice je často způsobená sociální nepřizpůsobivostí a opožděným vývojem. Tito jedinci jsou často agresivní, čímž vyvolávají odmítání svých vrstevníků. Některé reakce žáka na odmítání (např. podceňování druhých nebo sebeprosazování) mohou jeho nepříznivou pozici ještě více posilovat. Žáci, kteří zaujímají tuto pozici, často trpí nedostatky či handicap v oblasti sociální, fyzické nebo psychické. Proto mohou reagovat odlišně na chování svých spolužáků a tím u nich vyvolávat odmítání (Hrabal, 2003).

Žák v nevýrazné pozici

Tuto pozici zaujímají žáci, kteří nejsou výrazní ze sociometrického ani prospěchového hlediska. Je to nepočetnější skupina, která tvoří průměrný střed třídy. Jsou poslušní v dodržování norem stanovených skupinou (Vágnerová, 2002). V tomto případě, kdy nepřevládá ani oblíba ani vliv, nelze přesně určit osobnostní charakteristiky jednotlivců. Tito žáci mohou být často nazýváni jako „běžní spolužáci“ (Hrabal, 2003).

Izolovaný žák

Žáci, kteří obsazují tuto pozici, nejsou svými vrstevníky odmítáni, ale často nejsou ani přijati. Nejsou moc vlivní a někdy jsou označovány za „žáky žijící ve stínu“. Izolovaný jedinec je žák, o kterém jeho spolužáci i po dlouholetém společném životě ve třídě dokážou říct „neznám ho“ nebo „nezajímá mě“. Takový žák se nezajímá o dění ve třídě ani o sociální kontakt s vrstevníky (Hrabal, 2003).

Důvody a podoba izolace mohou být různé. V nejhorších případech může být izolovaný žák téměř vyloučen z neformální skupiny. Jedním z mnoha důvodů může být

například snížená potřeba sociálního kontaktu. Velmi důležité je subjektivní prožívání izolace. Izolace může být prožívána méně negativně, pokud se jedná o introvertní jedince nebo je tento stav kompenzován alespoň jedním intenzivním přátelstvím (Hrabal, 2003).

5 ATTACHMENT A SOCIÁLNÍ POZICE ŽÁKA

Bowlby, Ainsworthová a další se domnívají, že „vnitřní pracovní modely“ vzniklé na základě interakce s pečující osobou jsou předlohou pro budoucí blízké vztahy. Tato myšlenka bývá označována jako kontinuitní model, který tvoří základ teorie citové vazby. Kontinuitní model vyjadřuje relativní stabilitu souboru mentálních reprezentací, ovšem neznamená nutně striktní předurčení budoucích vztahů. Pouze jen poukazuje na to, že pravděpodobnost změny je velmi nízká. Je velmi nepravděpodobné, že se jedinec nebude chovat podle vzorců chování, které si v dětství vytvořil ze zkušenosti s pečující osobou (Širůček & Širůčková, 2012).

Existuje několik výzkumů (Berlin et al., 2008; Sroufe 2005), které podporují myšlenku, že děti s bezpečnými vazbami k rodičům mají tendenci být společensky kompetentnější a prosociálnější, jsou více přijímány svými vrstevníky a lépe regulují emoce než jedinci s nejistou citovou vazbou. Sroufe a jeho kolegové (2005) tvrdí, že na základě teoretických poznatků je možné, že bezpečná vazba podporuje intrapersonální kvality, jako je například sebeúcta, sebevědomí, které mohou ovlivnit vztahy s vrstevníky (Berlin, Cassidy & Appleyard, 2008).

Z teoretických poznatků vyplývá, že nejistá vazba k rodičům může souviset s větším zapojením se do šikany, a to z mnoha důvodů. Nejistí jedinci mají nižší schopnosti regulace emocí, maladaptivní zpracování sociálních informací a horší dovednosti při řešení sociálních problémů, což vše může vést k větším sklonům k šikaně (Dwyer et al. 2010; Panfile a Laible, 2012; Raikes a Thompson 2008).

Několik studií na malých dětech (Clark & Ladd, 2000; Schneider et al., 2001) prokázalo významnou souvislost mezi kvalitou vazby a počtem opěťovaných přátelství. Bost, Vaughn, Washington et al. (1998) se ve svém výzkumu zaměřili na předškolní děti a uvedli významnou souvislost mezi kvalitou vazby a sociální kompetencí dítěte. Podobné asociace mezi klasifikací vazby a mírou sociální kompetence zjistili ve svém výzkumu Stams, Juffer a van Ijzendoorn (2002) u dětí na základní škole.

Studie Verschuerena a Marcoena (1999) se stejně jako tato práce věnovala citovému poutu k otci. Autoři našli významnou souvislost mezi bezpečným připoutáním k otci a vrstevnickými vztahy. Ovšem Marcus a Mirle (1990) ve svém výzkumu zjistili, že vztah k otci souvisí se sociální kompetencí pouze u chlapců (Verissimo, Santos, Vaughn & et al., 2011).

Z dosavadních poznatků vyplývá, že bezpečně připoutaným jedincům vyhovuje intimita, jsou ochotni spoléhat se na podporu druhých a jsou přesvědčeni, že je ostatní milují a oceňují. Jsou společensky způsobilí. Vnímají své vazebné osoby jako vřelé, vnímavé a mají pozitivní očekávání ohledně vývoje svých vztahů. Jedinci s ambivalentní citovou vazbou většinou trpí přehnanou touhou po blízkosti, spojenou se zvýšeným znepokojením z toho, že budou odmítnuti a nemilováni. Také touží po tom, aby s nimi ostatní souhlasili, protože jsou závislí na přijetí, které jim přináší pocit osobního blaha. Ostatní vnímají jako relativně nedůvěryhodné, ale přesto se touží zapojit do vztahů, navzdory jejich nebezpečí. Posledním typem citové vazby je vyhýbavá. Tito jedinci oceňují soběstačnost. Intimita a vzájemná závislost jim je nepříjemná. Vnímají vazebné osoby jako nespolehlivé a lhostejné a raději nespolehají na podporu ostatních. Snaží se udržet si pozitivní sebeobraz, distancují se od ostatních a omezují projevy citů (Collins, Cooperm, Albino & et al., 2002).

Výzkumy Šafářové a Širůčka odhalují výhody dospívajících, kteří si v dětství utvořili bezpečnou citovou vazbu k pečující osobě. Tito jedinci v dospívání lépe využívají sociální podpory od svých vrstevníků, mají větší porozumění od svých vrstevníků, méně časté konflikty a agresivní jednání. Z těchto výzkumů vyplývá, že děti, které měli možnost důvěřovat svým rodičům v raném věku, v dospívání z této zkušenosti mohou těžit ve vztahu se svými vrstevníky (Širůček & Širůčková, 2012).

VÝZKUMNÁ ČÁST

METODOLOGICKÝ RÁMEC

5.1 Výzkumný cíl

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, zda existuje souvislost mezi typem citové vazby k matce, k otci a k vrstevníkům a sociometrickou pozicí žáka ve třídě. Budeme zjišťovat, zda citová vazba souvisí s oblibou a vlivem žáka ve třídě.

5.2 Hypotézy

Na základě teoretických poznatků a předchozích výzkumů byly pro tuto práci vytvořeny následující výzkumné otázky a z nich vyplývající hypotézy:

VO1: Jaká je souvislost mezi jednotlivými typy citové vazby a sociometrickou pozicí ve třídě?

- **H1a: Existuje signifikantní rozdíl ve skórech vlivu u jednotlivých typů citové vazby.**

U této hypotézy předpokládáme, že adolescenti s jistým typem citové vazby budou více ovlivňovat interakce a dění ve školní třídě než jedinci s vyhýbavým, ambivalentním a neurčitelným typem citové vazby.

- **H1b: Existuje signifikantní rozdíl v indexu oblíbenosti mezi jednotlivými typy citové vazby.**

U této hypotézy předpokládáme, že adolescenti s jistým typem citové vazby budou více oblíbeni ve školním kolektivu než jedinci s vyhýbavou, ambivalentní a neurčitelnou citovou vazbou. U této hypotézy vycházíme z teoretických překladů Širůčka a Širůčkové (2012), kteří předpokládají souvislost jistého typu citové vazby s větší oblibou ve třídě, s lepší schopností navazovat přátelské vztahy a s větší akceptací vrstevníků.

VO2: Jaká je souvislost mezi škálami dotazníku IPPA a sociometrickou pozicí ve třídě?

- **H2a: Existuje korelace mezi škálou Důvěry (trust) a indexem oblíbenosti.**

U této hypotézy předpokládáme, že pro velkou oblibu ve třídě, potřebuje jedinec oporu buď svých rodičů, nebo vrstevníků. Předpokládáme tedy, že jedinci, kteří mohou ve velké míře důvěřovat své matce, otci nebo vrstevníkům, budou ve třídním kolektivu

více oblíbení. A naopak jedinci, kteří nemají dostatečnou důvěru u matky, otce nebo vrstevníků budou ve třídě méně oblíbení.

- **H2b: Existuje korelace mezi škálou Komunikace (communication) a indexem oblíbenosti.**

Zde máme podobný předpoklad, tedy že adolescenti potřebují kvalitní komunikaci se svými rodiči nebo vrstevníky, aby byli ve třídě oblíbenější. Jinak řečeno, pokud je mezi jedincem a vazebnou osobou (matkou, otcem nebo vrstevníky) vysoká kvalita a kvantita komunikace, bude ve třídním kolektivu více oblíbený.

- **H2c: Existuje korelace mezi škálou Odcizení (Allienation) a indexem oblíbenosti.**

Poslední hypotéza se zaměřuje na odcizení od matky, otce nebo vrstevníků a oblíbenost ve třídě. Zde předpokládáme, že větší emoční odstup od matky, otce nebo vrstevníků, bude souviset s nižší oblíbeností ve třídním kolektivu.

- **H3a: Existuje korelace mezi škálou Důvěry (trust) a indexem vlivu.**

U této hypotézy předpokládáme, že jedinec potřebuje oporu buď svých rodičů, nebo vrstevníků, aby více ovlivňoval interakce a chování vrstevníků ve třídě. Tedy, že jedinci, kteří mohou ve velké míře důvěřovat své matce, otci nebo vrstevníkům, budou více ovlivňovat interakce a všeobecné dění ve třídním kolektivu. A naopak jedinci, kteří nemají dostatečnou důvěru u matky, otce nebo vrstevníků budou mít ve třídě menší vliv.

- **H3b: Existuje korelace mezi škálou Komunikace (communication) a indexem vlivu.**

Zde předpokládáme obdobný výsledek. Tedy že adolescenti potřebují kvalitní komunikaci se svými rodiči nebo vrstevníky, aby byli ve třídě vlivní. Jinak řečeno, pokud je mezi jedincem a vazebnou osobou (matkou, otcem nebo vrstevníky) vysoká kvalita a kvantita komunikace, bude ve třídním kolektivu mít větší vliv.

- **H3c: Existuje korelace mezi škálou Odcizení (allienation) a indexem vlivu.**

Poslední hypotéza se zaměřuje na souvislost mezi odcizením od matky, otce nebo vrstevníků a vlivem ve třídě. Zde předpokládáme, že větší emoční odstup od matky, otce nebo vrstevníků bude souviset s menším vlivem jedince ve třídním kolektivu.

6 VÝZKUMNÝ DESIGN

Pro tuto práci je použit kvantitativní design výzkumu. Jsou porovnávány výsledky dvou dotazníků.

6.1 Výzkumný vzorek

Dotazníkového šetření se zúčastnily dvě z pěti oslovených škol. Výzkumný vzorek byl tedy vybrán na základě dostupnosti a zahrnoval studenty středních škol. Konkrétně se jednalo o druhý a třetí ročník gymnázia v Praze a druhý a třetí ročník střední odborné školy pedagogické ve Středočeském kraji. Data byla sbírána v červnu koncem školního roku 2020/2021. Rodiče byli informováni a vyjádřili se k tomu, zda souhlasí se zapojením jejich dítěte do výzkumu. Na základě nesouhlasu nebo neodevzdání informovaného souhlasu se dotazníkového šetření nezúčastnilo 27 žáků. Konečný výzkumný vzorek tvoří 86 žáků. Zastoupení podle pohlaví je 20 chlapců a 66 dívek (viz. Tabulka 1). Věkový průměr žáků je 17 a 12 let (viz. tabulka 2). Při zjišťování citové vazby považujeme za poměrně důležitou charakteristiku rodinou situaci jedince. V našem výzkumu uvedlo 76,74 % žáků, že žijí s otcem i s matkou (viz. tabulka 3).

Metodu SORAD bylo možné použít, jelikož byla splněna podmínka 70% účasti třídy. Ve druhém ročníku pražského gymnázia se dotazníkového šetření zúčastnilo 16 žáků, tedy 72,7 % (třídu tvoří 22 žáků). Ve třetím ročníku pražského gymnázia odevzdalo dotazníky 22 žáků z 29, tedy 75,9 %. Druhý ročník střední odborné školy pedagogické tvoří 32 žáků a sběru dat se zúčastnilo 24, tedy 75 %. Třetí ročník odborné školy pedagogické tvoří 30 žáků a dotazníkového šetření se zúčastnilo 24 žáků, tedy 80 % třídy.

Tabulka 1 Složení výzkumného vzorku z hlediska pohlaví

pohlaví	N	%
chlapec	20	23,26
dívka	66	76,74

Tabulka 2 Složení výzkumného vzorku z hlediska věku

věk	N	%
16	22	25,58
17	33	38,37
18	29	33,72
19	2	2,33

Tabulka 3 Složení výzkumného vzorku z hlediska rodinné situace

Rodinná situace	N	%
žije v péči obou rodičů	66	76,74
žije ve výlučné péči matky společně s nevlastním otcem	9	10,47
žije ve výlučné péči matky	5	5,81
žije ve výlučné péči otce	1	1,16
žije ve střídavé péči	4	4,65
žije v pěstounské péči	1	1,16

6.2 Postup sběru dat

Sběr dat proběhl na základě dobrovolnosti a dostupnosti účastníků.

Dotazníkové šetření na obou školách proběhlo v rámci tří setkání. První setkání se třídou bylo informační. Zde byly žákům sděleny základní a důležité informace o výzkumu a jeho průběhu. Zároveň také žáci obdrželi informovaný souhlas, jelikož byla v tu dobu většina žáků nezletilá, byla třeba, aby s výzkumem souhlasili a byli obeznámeni jejich rodiče. Druhý vstup do školy proběhl pouze kvůli sebrání informovaných souhlasů. Při třetím setkání bylo již uskutečněno samotné dotazníkové šetření. Druhý a třetí vstup do školy nemohly být kvůli etickým zásadám sloučeny. Protože jsem do záznamového archu dotazníku SORAD vpisovala jména žáků, bylo eticky správné mít u sebe podepsané informované souhlasy.

Na vyplnění dotazníků byly vyčleněny dvě vyučovací hodiny. Jako první byl žákům předložen dotazník IPPA, jehož vyplnění nezabralo celých 45 minut. Většina žáků měla dotazník vyplněný po 25 minutách. Po přestávce následoval druhý dotazník SORAD. Na jehož vyplnění žáci potřebovali více času, ale i s odůvodněním sympatií byli všichni do 40 minut hotoví.

6.3 Etika výzkumu

Každý z žáků byl seznámen s cílem a obsahem výzkumu i s použitými metodami. Žáci byli informováni o možnosti kdykoli odstoupit od výzkumu i o dobrovolné účasti ve výzkumu. Každý žák dostal informovaný souhlas. Byly připraveny dvě verze informovaných souhlasů, jedna verze pro nezletilé žáky (viz. příloha 1), kde byl potřeba podpis zákonného zástupce a druhá verze pro zletilé žáky (viz. příloha 2), kde stačil pouze jejich vlastní podpis. Všichni žáci měli dost času na rozmyšlení, zda se chtějí nebo nechtějí výzkumu zúčastnit. Informovaný souhlas obsahoval i kontakt na mě jako autora výzkumu v případě nejasností nebo jakýchkoli dotazů. Žáci měli možnost získat výsledky z dotazníku IPPA. Veškeré uváděné údaje jsou zde anonymizovány a nejsou uváděny žádné údaje, podle kterých by mohlo dojít k identifikaci žáků.

7 POUŽITÉ METODY

Pro tuto práci byly použity dva dotazníky. Konkrétně se jedná o sociometrický ratingový dotazník (dále jen SORAD) vytvořený Vladimírem Hrabalem. SORAD byl použit pro zjištění sociální pozice jedince ve školní třídě. Druhý použitý dotazník je Inventory of Parent and Peer Attachment (dále jen IPPA), který zjišťuje citovou vazbu k matce, k otci a k vrstevníkům.

7.1 Dotazník IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment)

Pro zjištění citové vazby byl použit dotazník IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment). Tento dotazník byl vytvořen autory Armsdenem a Greenbergem (1987). Byl ověřen na osobách ve věku od 16 do 20 let. Je tedy spíše určen pro období pozdní adolescence. Tvůrci dotazníku ovšem uvádějí jeho možné využití i u mladších jedinců. Dotazník se skládá ze tří částí a zjišťuje styl vazby k rodičům a vrstevníkům. Zahrnuje 25 položek pro zjištění stylu vazby k matce, 25 položek vztahujících se k otci a 25 položek pro zjištění citové vazby k vrstevníkům. Položky mají podobu jednoduchých výroků. Jedinec se vyjadřuje na pětibodové škále, do jaké míry s danými výroky souhlasí: nikdy nebo téměř nikdy; zřídka; někdy; často a vždy nebo téměř vždy. Položky jsou rozděleny do tří dimenzí. Těmito dimenzemi jsou: (1) důvěra, tato dimenze měří, zda jsou vazebné osoby citlivé na potřeby a touhy jedince, zda se na ně jedinec může spolehnout a respektují jeho i jeho potřeby. (2) komunikace, která mapuje kvalitu a kvantitu komunikace mezi jedincem a vazebnou osobou a (3) odcizení, tato dimenze měří emoční odstup od vazebné osoby, pocit hněvu a izolace.

Aby výsledky tohoto dotazníku více odpovídaly původní Bowlbyho teorii, vytvořili Armsden a Greenberg (1987) kombinace hrubých skóre v těchto dimenzích, podle kterých lze jedince přiřadit k jistému, ambivalentnímu a vyhýbavému stylu vazby.

Výhodou dotazníku IPPA je, že v případě absence jednoho z rodičů, může jedinec vypovídat v dotazníku o osobě, kterou za matku/otce považuje.

7.1.1 Reliabilita a validita dotazníku IPPA

Původní autoři dotazníku IPPA, Armsden a Greenberg (1987) provedli ověření reliability na vzorku 27 respondentů ve věku od 18 do 20 let. Výsledky testování byly dostačující. Reliabilita metody se ukázala opravdu vysoká stejně tak jako její validita.

Pro tuto studii je důležitá validita a reliabilita české verze IPPA, jelikož pro tuto práci byl použit překlad metody. V českém prostředí byl dotazník IPPA již použit

například Širůčkem a Lacinovou (2008) v rámci studie ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood) u adolescentů ve věku 15 let. I Širůček a Lacinová (2008) uvádí psychometrické vlastnosti metody jako uspokojivé. Akorát upozorňují na nižší diferenciální validitu, kvůli které nemusí být dokonale zjištěny individuální rozdíly.

7.2 SORAD (sociometrický ratingový dotazník)

Dotazník SORAD patří do sociometrických analytických technik, díky kterým lze měřit psychosociální klima zejména v malých skupinách. Sociometrie jako analytická technika pochází od známého rakousko-amerického lékaře a psychiatra J. L. Morena. SORAD je sociometrická metoda, která je vytvořena speciálně pro školní třídu jakožto malou sociální skupinu. Vzájemným hodnocením vlivu a oblíbenosti, vyjdou najevo typicky lidské tendence jako: přitažlivost, lhostejnost a odmítání. Na rozdíl od pozorování podává spolehlivější informace o agresivitě a možném ohrožení některých žáků. Metodu SORAD je možné použít od 6. třídy základní školy a poskytuje základní údaje o sociální dynamice třídy. Výsledky sociometrických metod mohou být vyobrazeny pomocí tzv. sociometrické matice nebo grafickým sociogramem (Hrabal, 2003).

To, jaké bude sociální klima ve třídě, ovlivňují především vzájemné sympatie členů a jejich vliv na skupinu. SORAD zjišťuje, jaký vliv a jaké sympatie jsou jednotlivým žákům přidělovány od ostatních a naopak, jaké sympatie a vliv jedinci ostatním přiřazují.

Skládá se tedy ze čtyř dimenzí: obdržené sympatie, obdrženy vliv, odevzdané sympatie a odevzdaný vliv. Z celého dotazníku obdržíme dva indexy: index vlivu a index oblíbenosti.

Míra vlivu jednotlivých žáků je měřena pomocí pětistupňové škály (index vlivu):

- 1) žákyně/žák, který má ve třídě největší vliv
- 2) žáci/žákyně, kteří jsou velmi vlivní
- 3) žáci/žákyně, kteří mají průměrný vliv
- 4) žáci/žákyně, kteří mají na třídu poměrně malý vliv
- 5) žáci/žákyně s nejmenším vlivem ve třídě

Na podobné pětistupňové škále se měří i sympatie (index oblíbenosti):

- 1) žáci/žákyně, kteří jsou velmi sympatičtí
- 2) žáci/žákyně, kteří jsou sympatičtí
- 3) žáci/žákyně, kteří nejsou ani sympatičtí ani nesympatičtí
- 4) žáci/žákyně, kteří jsou spíše nesympatičtí

5) žáci/žákyně, kteří jsou nesympatičtí

V běžné praxi bývá metoda SORAD použita, pokud se žáci ve třídě necítí dobře nebo zde panuje napětí. Z obdržených bodů na škále pro vliv a pro sympatii lze vypočítat průměrné hodnocení sympatií a vlivu ve třídě, tedy dva základní indexy. Pětistupňová škála sympatie je navíc ještě doplněna o slovní odůvodnění. Z dotazníku tedy získáme jak individuální pozici jednotlivých žáků, tak celou strukturu třídy (Hrabal, 2011; Hrabal, 2003).

7.2.1 Reliabilita a validita dotazníku SORAD

Reliabilita dotazníku byla ověřena prostřednictvím metody test – retest po dobu čtyř let na vzorku 580 žáků střední odborné školy ve věku 15-18 let. Výsledky opakovaného měření ukazují na vysokou stabilitu vlivu, který se v průběhu času mění jen velmi slabě ($r = 0,75 - 0,94$; $p < 0,01$; medián = 0,90). Oproti tomu výsledky v oblasti sympatií ukazují velkou závislost na dynamice třídy ($r = 0,46 - 0,52$; $p < 0,01$; medián = 0,48) (Hrabal, 2011).

8 VÝSLEKDY (POPISNÁ ČÁST)

Pro zpracování dat této práce byly využity programy Microsoft Excel a Statistica 12.

Výsledky byly ověřovány na hladině významnosti alfa 0,05. Pro zjištění normality dat byl využit Shapiro – Wilkův test. Pro výpočet souvislosti mezi proměnnými byl použit Spearmanův korelační koeficient, neboť jsme nepotvrdili normalitu dat.

8.1 SORAD

V následující tabulce 4 jsou uvedeny základní popisné statistiky indexu vlivu a oblíbenosti dotazníku SORAD. Zde nebyl nalezen žádný statisticky významný rozdíl v indexech vlivu a oblíbenosti mezi chlapci a dívkami.

Tabulka 4 Popisné statistiky dotazníku SORAD

Index	pohlaví	N	$\bar{x}$	σ	medián	min.	max.	Sig.
vlivu	chlapci	20	2,92	0,87	3,21	1,62	4,52	0,712
	dívky	66	3,01	0,77	3	1,26	4,43	
	celkem	86	2,99	0,79	3,02	1,26	4,52	
oblíbenosti	chlapci	20	2,45	0,64	2,27	1,67	3,95	0,802
	dívky	66	2,42	0,51	2,39	1,52	3,81	
	celkem	86	2,43	0,54	2,37	1,52	3,95	

8.2 IPPA

Vyhodnocení dotazníku IPPA spočívá v přiřazení výsledků žáků k jednomu ze čtyř stylů vazby. Dotazník má tři části, část týkající se citové vazby k matce, část pro citovou vazbu k otci a část pro citovou vazbu k vrstevníkům. Položky z každé části jsou rozděleny do tří dimenzí: důvěra, komunikace a odcizení. Při vyhodnocování dotazníku jsme postupovali podle manuálu uvedeného původními autory Armsden a Greenberg (1987).

Pro odhad reliability byla použita statistická metoda Cronbachova alfa. Při testování se ukázala vysoká míra vnitřní konzistence všech subškál (hodnota Cronbachova alfy je vyšší než 0,7) viz. tabulka 5.

Tabulka 5 Hodnoty Cronbachovo alfa pro subškály dotazníku IPPA

Subškály IPPA	Cronbachovo alfa
Citová vazba k matce	
Důvěra	0,861
Komunikace	0,887
Odcizení	0,861
Citová vazba k otci	
Důvěra	0,874
Komunikace	0,909
Odcizení	0,869
Citová vazba k vrstevníkům	
Důvěra	0,775
Komunikace	0,891
Odcizení	0,709

K tomu, abychom mohli přiřadit jednotlivým žákům styl vazby, bylo nutné rozdělit hrubé skóry ze všech tří škál na třetiny. Hrubé skóry byly rozděleny podle kumulativní frekvence. Získali jsme tak tři míry zastoupení jednotlivých škál: vysoký, střední a nízký skór. V tabulce 6 je rozřazení uvedeno i s procentuálním zastoupením.

Tabulka 6 Rozdělení hrubých skóru v jednotlivých subškálách IPPA

Dimenze	Skór	Skóry	Procenta	Skóry	Procenta	Skóry	Procenta
		Matka		Otec		Vrstevníci	
Důvěra	vysoký	41-45	31,40	40-45	31,40	44-45	30,23
	střední	36-40	31,39	33-39	34,88	39-43	33,72
	nízký	16-35	37,21	9-32	33,72	23-38	36,05
Komunikace	vysoký	29-35	36,05	25-35	33,72	40-45	39,53
	střední	22-28	30,23	17-24	32,56	33-39	31,40
	nízký	8-21	33,72	7-16	33,72	23-32	29,07
Odcizení	vysoký	25-37	33,72	29-43	33,72	18-27	27,91
	střední	17-24	32,56	20-28	34,88	15-17	34,88
	nízký	9-16	33,72	9-19	31,40	7-14	37,21

Podle předchozího rozdělení skóru na nízký, střední a vysoký lze pomocí logických pravidel určit konkrétní typ citové vazby. Autoři dotazníku Armsden a Greenberg (1987) rozlišují tři druhy citové vazby: bezpečný styl, vyhýbavý styl a ambivalentní styl. Pravidla jsme převzali z vědeckého článku autorů Armsdena a Greenberga (1987). V tabulce 7 je zobrazen přehled jednotlivých kombinací skóru a příslušných stylů citové vazby.

Tabulka 7 Kombinace skóru IPPA

	Bezpečný styl	Vyhýbavý styl	Ambivalentní styl	Nelze určit
Kombinace skóru	2 2 1	1 1 3	2 2 3	1 1 1
	3 2 1	1 1 2	1 2 2	1 3 2
	2 3 1	2 1 3	2 1 2	3 1 3
		1 2 3	2 2 2	3 1 1
				2 1 1
				2 3 2
				3 3 3

Vysvětlivky:

1. číslo – skór na škále důvěry	1 = nízký skór
2. číslo – skór na škále komunikace	2 = střední skór
3. číslo – skór na škále odcizení	3 = vysoký skór

Dle výše zmíněných pravidel bylo možné určit styl citové vazby u jednotlivých respondentů. Styl citové vazby bylo možné určit u 93,02 % respondentů, u 6,98 % hrubé skóry neodpovídaly výše popsaným pravidlům, proto byl styl označen za neurčitelný. V následující tabulce uvádíme přehled zastoupení jednotlivých typů citové vazby.

Tabulka 8 Přehled zastoupení jednotlivých typů citové vazby

		Pohlaví				Celkem	
		chlapci	procenta	dívky	procenta	počet	procenta
Typ citové vazby k matce	bezpečný	6	30,00	28	42,42	34	39,53
	vyhýbavý	8	40,00	20	30,30	28	32,56
	ambivalentní	6	30,00	15	22,73	21	24,42
	nelze určit	0	0	3	4,55	3	3,49
Typ citové vazby k otci	bezpečný	8	40,00	25	37,88	33	38,37
	vyhýbavý	9	45,00	22	33,33	31	36,05
	ambivalentní	2	10,00	17	25,76	19	22,09
	nelze určit	1	5,00	2	3,03	3	3,49
Typ citové vazby k vrstevníkům	bezpečný	6	30,00	27	40,91	33	38,37
	vyhýbavý	6	30,00	21	31,82	27	31,40
	ambivalentní	8	40,00	18	27,27	26	30,23
	nelze určit	0	0	0	0	0	0
celkem		20	23,36%	66	76,74%	86	100,00%

V tabulce 9 uvádíme popisné statistiky jednotlivých subškál dotazníku IPPA. Pro testování, zda existuje rozdíl mezi pohlavím u jednotlivých dimenzí, byl použit

Mann–Whitney U test. Z tabulky vyplývá, že nebyl nalezen žádný statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami.

Tabulka 9 Popisné statistiky IPPA

Dimenze citové vazby	pohlaví	N	$\bar{x}$	σ	medián	min.	max.	Sig.
Důvěra k matce	chlapci	20	36,60	4,32	35,50	29,00	45,00	0,312
	dívky	66	37,64	6,50	39,00	16,00	45,00	
	celkem	86	37,40	6,05	38,00	16,00	45,00	
Komunikace s matkou	chlapci	20	23,55	4,80	24,00	13,00	32,00	0,257
	dívky	66	24,79	6,83	26,00	8,00	35,00	
	celkem	86	24,50	6,41	25,00	8,00	35,00	
Odcizení od matky	chlapci	20	22,85	5,76	24,50	12,00	33,00	0,216
	dívky	66	21,00	6,82	21,50	9,00	37,00	
	celkem	86	21,43	6,60	22,00	9,00	37,00	
Důvěra k otci	chlapci	20	34,40	8,92	36,00	18,00	45,00	0,918
	dívky	66	34,23	8,82	37,00	9,00	45,00	
	celkem	86	34,27	8,79	37,00	9,00	45,00	
Komunikace s otcem	chlapci	20	20,50	8,22	17,00	8,00	35,00	0,798
	dívky	66	20,60	7,30	21,00	7,00	35,00	
	celkem	86	20,58	7,48	20,00	7,00	35,00	
Odcizení od otce	chlapci	20	25,10	9,17	24,00	12,00	40,00	0,724
	dívky	66	24,18	8,00	23,50	9,00	43,00	
	celkem	86	24,40	8,24	23,50	9,00	43,00	
Důvěra k vrstevníkům	chlapci	20	38,85	5,10	40,00	23,00	45,00	0,257
	dívky	66	40,09	4,67	41,00	26,00	45,00	
	celkem	86	39,80	4,77	40,00	23,00	45,00	
Komunikace s vrstevníky	chlapci	20	35,90	5,97	36,50	25,00	44,00	0,878
	dívky	66	35,94	6,27	36,50	23,00	45,00	
	celkem	86	35,93	6,16	36,50	23,00	45,00	
Odcizení od vrstevníků	chlapci	20	16,00	4,47	16,00	10,00	25,00	0,392
	dívky	66	15,68	4,05	15,00	7,00	27,00	
	celkem	86	15,90	4,14	15,00	7,00	27,00	

9 VÝSLEDKY (INDUKTIVNÍ ČÁST)

Indexy vlivu a oblíbenosti jsou inverzní; čím je skóre oblíbenosti nebo vlivu nižší, tím je skutečná oblíbenost nebo vliv jedince ve třídě vyšší. U škál dotazníku IPPA je tomu naopak. Proto tedy pozitivní korelaci jednotlivých proměnných u oblíbenosti a vlivu budeme interpretovat jako negativní a obráceně.

H1a: Existuje signifikantní rozdíl ve skórech vlivu u jednotlivých typů citové vazby.

H1b: Existuje signifikantní rozdíl v indexu oblíbenosti dle typu citové vazby.

Naše první hypotéza předpokládala, že jedinci s jistým typem citové vazby budou mít signifikantně nižší skóre vlivu oproti jedincům s vyhybavou, ambivalentní a neurčitelnou citovou vazbou. Proto jsme mezi sebou porovnávali jednotlivé typy citové vazby a indexy dotazníku SORAD zvlášť pro každou vazebnou osobou. Dle výsledných hodnot nemůžeme ani jednu z hypotéz přijmout. V tabulce 10 a 11 uvádíme pro ilustraci výsledky statistické analýzy dat, hodnotu testovací statistiky H a výslednou p hodnotu.

Tabulka 10 Kruskal-Wallisova ANOVA – rozdíl v indexu vlivu dle typů citové vazby

	H (3, N=86)	p
Citová vazba k matce	1,897	0,594
Citová vazba k otci	0,732	0,866
Citová vazba k vrstevníkům	5,446	0,065

Tabulka 11 Kruskal-Wallisova ANOVA – rozdíl v indexu oblíbenosti dle typů citové vazby

	H (3, N=86)	p
Citová vazba k matce	1,013	0,798
Citová vazba k otci	2,246	0,523
Citová vazba k vrstevníkům	3,156	0,206

H2a: Existuje korelace mezi škálou Důvěry (trust) a indexem oblíbenosti.

Naše druhá hypotéza se zabývala souvislostí mezi jednotlivými dimenzemi dotazníku IPPA a oblíbeností. Testovali jsme, zda existuje signifikantní korelace mezi indexem oblíbenosti a dimenzí důvěry. Předpoklad, že adolescenti s vyšší důvěrou k vazebné osobě budou mít nižší index oblíbenosti, se nepotvrdil u matky ani u otce. Z tabulky 12 vyplývá, že na hladině významnosti 0,05 existuje souvislost mezi oblíbeností ve třídě

a důvěrou ve vrstevníky. Proto můžeme přijmout naši druhou hypotézu, ale pouze hypotézu týkající se důvěry ve vrstevníky.

H2b: Existuje korelace mezi škálou Komunikace (communication) a indexem oblíbenosti.

V této hypotéze jsme při dosažení vyšších hodnot hrubých skóre v dimenzi komunikace předpokládali nižší hodnoty u indexu oblíbenosti. Náš předpoklad nebyl potvrzen, nebyla nalezena žádná signifikantní souvislost u žádné z vazebných osob.

H2c: Existuje korelace mezi škálou Odcizení (alienation) a indexem oblíbenosti.

V poslední hypotéze jsme očekávali, že jedinci dosahující nízkých hodnot v indexu oblíbenosti budou dosahovat nízkých hodnot hrubých skóre v dimenzi odcizení (neboť obě proměnné jsou inverzní). Z tabulky vyplývá, že korelační koeficient dimenze odcizení u vrstevníků a oblíbenosti vyšel jako nejvyšší ze zmíněných signifikantních korelací. Jeho hodnota není ovšem nijak zvlášť vysoká. I tak můžeme naši hypotézu týkající se odcizení u vrstevníků přijmout, protože vztah mezi indexem oblíbenosti a dimenzí odcizení u vrstevníků vyšel signifikantní na hladině významnosti alfa 0,05.

Tabulka 12 Hodnoty korelačních koeficientů pro dimenze IPPA a index oblíbenosti

Dimenze IPPA	oblíbenost
Citová vazba k matce	
Důvěra	-0,079
Komunikace	-0,070
Odcizení	0,079
Citová vazba k otci	
Důvěra	-0,085
Komunikace	-0,012
Odcizení	0,092
Citová vazba k vrstevníkům	
Důvěra	-0,232*
Komunikace	-0,095
Odcizení	0,289*

* signifikantní na hladině 0,05

H3a: Existuje korelace mezi škálou Důvěry (trust) a indexem vlivu.

V této třetí hypotéze jsme očekávali, že důvěra v matku, otce nebo vrstevníky bude souviset s vlivem jedince ve třídním kolektivu. V tabulce 13 je možné vidět výsledky korelačních koeficientů. Souvislost dimenze důvěry a indexu vlivu se ukázala

signifikantní pouze ve vztahu k vrstevníkům. I když ani zde není korelační koeficient větší než 0,3, hypotézu týkající se důvěry ve vrstevníky přijímáme.

H3b: Existuje korelace mezi škálou Komunikace (communication) a indexem vlivu.

Další naše očekávání se týkalo škály komunikace. Testovali jsme, zda existuje signifikantní korelace mezi indexem vlivu a dimenzí komunikace u matky, otce a vrstevníků. Tedy, že jedinci, jejichž komunikace s vazebnou osobou je uspokojivá po stránce kvalitativní i kvantitativní, disponují větším vlivem ve třídním kolektivu. Korelace mezi dimenzí komunikace s vrstevníky a vlivu vyšla signifikantně na hladině významnosti alfa 0,05 u citové vazby k vrstevníkům. Proto můžeme hypotézu pro vrstevníky přijmout, i když korelační koeficient dosahuje nízké hodnoty.

H3c: Existuje korelace mezi škálou Odcizení (allienation) a indexem vlivu.

Poslední částí druhé hypotézy se věnuje vlivu a emočnímu odstupu od vazebných osob. Testovali jsme, zda existuje signifikantní korelace mezi indexem vlivu a dimenzí odcizení. Zde neexistuje žádný signifikantní vztah mezi těmito dvěma proměnnými u jakékoli vazebné osoby (matka, otec, vrstevníci).

Tabulka 13 Hodnoty korelačních koeficientů pro dimenze IPPA a index vlivu

Dimenze IPPA	vliv
Citová vazba k matce	
Důvěra	- 0,026
Komunikace	- 0,063
Odcizení	0,052
Citová vazba k otci	
Důvěra	- 0,093
Komunikace	- 0,090
Odcizení	0,028
Citová vazba vrstevníkům	
Důvěra	- 0,237*
Komunikace	- 0,259*
Odcizení	0,210

* signifikantní na hladině 0,05

10 DISKUSE

Výzkum se zabýval souvislostí mezi typem citové vazby a sociometrickou pozicí žáka ve třídě. V této části se budeme věnovat interpretaci výsledků u jednotlivých hypotéz.

Naše první hypotéza (H1a) předpokládala, že jedinci s jistým typem citové vazby budou mít signifikantně nižší skóry vlivu oproti jedincům s vyhýbavou, ambivalentní nebo neurčitelnou citovou vazbou. Naše výsledky statistické analýzy hypotézu nepotvrdily. Oproti tomu Cassidy et al. (2008) ve svém výzkumu zjistily, že jistá vazba souvisí s vyšším sociometrickým statutem. V tomto předchozím výzkumu pracují pouze s kategoriemi jistá/nejistá citová vazba, zatímco náš výzkum se zaměřil na podkategorie citové vazby. Náš výsledek může být také ovlivněn rozložením typů citových vazeb v našem vzorku, který obsahoval méně jedinců s jistou vazbou než ostatní výzkumy na toto téma. Dle dosavadních studií se v populaci nachází 55 % osob s jistou citovou vazbou (Daniel, 2014).

Ve druhé hypotéze (H1b) jsme očekávali, že jedinci s jistým typem citové vazby budou mít signifikantně nižší skóry vlivu oproti jedincům s vyhýbavou, ambivalentní nebo neurčitelnou citovou vazbou. Ani zde se naše očekávání nepotvrdilo. Zatímco ve studii Cohna (1990) se ukázali jedinci s jistou citovou vazbou jako více oblíbení ve školní třídě a měli méně výchovných problémů než žáci s vytvořenou nejistou citovou vazbou. Odlišnosti mezi výsledky našeho výzkumu a již zmíněným Cohnovým výzkumem mohou pramenit z rozdílů vybraného vzorku, který ve zmíněné studii tvořilo 89 chlapců, jejichž průměrný věk byl 6 let. Zatímco náš vzorek tvořily z větší části dívky. Výzkumný vzorek se skládal z 86 žáků středních odborných škol v období pozdní adolescence. Podle poznatků zmíněných v teoretické části kapitoly 2.5 je právě období adolescence dobou, kdy se rodiče jako vazebné osoby posouvají v hierarchii vazebných osob níže a hlavními vazebnými postavami se pro tuto chvíli stávají vrstevníci. Což naznačují i naše výsledky u dalších hypotéz, kdy jediné souvislosti vlivu a oblíbenosti byly právě spojeny s vrstevníky jako s vazebnými osobami.

Výše zmíněný výzkum používal jinou metodu pro zjišťování citové vazby než tato studie. Možná proto mohou být výsledky zkresleny, jelikož dotazník IPPA pohlíží na citovou vazbu odlišně než jiné nástroje měřící citovou vazbu. IPPA zkoumá především kvalitu vztahu mezi jedincem a vazebnými osobami, zatímco jiné dotazníky se zaměřují na zjištění konkrétní organizace citové vazby.

V našich dalších třech hypotézách (H2a,b,c) jsme se zabývali souvislostí mezi jednotlivými dimenzemi dotazníku IPPA a oblibou. První z těchto hypotéz (H2a) se zabývala souvislostí mezi dimenzí důvěry a indexem oblíbenosti. Zde vyšla signifikantně pouze souvislost mezi důvěrou a oblibou u vrstevníků. Korelace mezi těmito dvěma proměnnými vyšla sice negativní, ale kvůli převrácení indexu oblíbenosti ji vyhodnocujeme jako pozitivní. Což znamená, že čím vyšší skóre bude mít jedinec na škále důvěry ve vrstevníky, tím vyšší bude jeho obliba ve školní třídě. Naše zjištění potvrzuje i výzkum Morgana a Rotenberga (1995) a jejich zjištění, že děti, které mohou důvěřovat svým vrstevníkům a děti, kterým mohou ostatní důvěřovat jsou v kolektivu oblíbenější. Tato výzkumná tvrzení souhlasí i s teoretickými poznatky, které jsou uvedeny v části 1.2 této práce, podle kterých je vztah s vrstevníky důležitý pro uspokojení potřeby jistoty a bezpečí, v době snahy o osamostatnění. Z toho lze vyvodit, že pro to, aby byl adolescent přijímán svými vrstevníky, musí umět důvěřovat ostatním a být pro ostatní důvěryhodný. Rose, Clarke a Meredith (2020) také použili dotazník IPPA a zjišťovali, zda míra důvěry ve vrstevníky souvisí s oblibou ve třídě. Jejich výzkumný vzorek tvořilo 57 adolescentů s průměrným věkem 17,09 let, což je podobný věkový průměr jako v našem výzkumu. I jejich výzkumná zjištění jsou v souladu s těmi našimi.

V naší čtvrté (H2b) hypotéze jsme předpokládali signifikantní korelaci mezi indexem oblíbenosti a dimenzí komunikace. Sendyk (2001, dle Morawiec & Napora, 2014), se na základě teoretických poznatků domnívá, že dobrá rodinná komunikace je předpokladem oblíbenosti a dobrých vztahů ve školním kolektivu. Pokud je způsob komunikace v rodině efektivní, usnadňuje jedinci fungování v sociálních interakcích. Výsledky výzkumu Morawiece a Napora (2014) ukazují, že kvalita citových vztahů mezi vrstevníky může být ovlivněna sociálními zkušenostmi z rodinného prostředí. Výsledky zmíněného výzkumu Morawiece a Napora sice potvrzují výše zmíněné domněnky, ale výsledky našeho výzkumu se poněkud liší. Naše výsledky nám říkají, že kvalita a kvantita komunikace mezi adolescentem a jeho vrstevníky nebo rodiči není důležitá pro větší oblibu ve třídě. Teoretické tvrzení Morawiece a Napora (2014) nám nabízí možné vysvětlení, proč se výsledky naší korelační analýzy neukázaly jako signifikantní. Tito autoři zmiňují, že existují výjimky, kdy i adolescenti, kteří pocítují nedostatky v rodinné komunikaci, mohou navazovat pozitivní vztahy se svými vrstevníky a mohou se stát oblíbení. Proto se nemusela potvrdit naše hypotéza, že pro oblíbenost ve třídě je potřeba kvalitní a časté komunikace v rodině.

Pátá hypotéza (H2c) vypovídala o signifikantní korelaci mezi indexem oblíbenosti a dimenzí odcizení. Zde nám na hladině významnosti 0,05 vyšla signifikantně korelace mezi indexem oblíbenosti a dimenzí odcizení u vrstevníků. Naše výsledky se shodují s výzkumným zjištěním Scharfa et al. (2017), kteří zjistili průkazné souvislosti mezi školním odcizením (odcizení od učitelů, od přátel a neúčast na školních akcích) a sociálními vztahy ve třídě. Naše hypotéza se sice zabývala oblíbeností a nikoli sociálními vztahy, ale jak uvádíme v kapitole 4.2.3, základem oblíbenosti je schopnost vstupovat do vztahů ve společnosti. Tuto Hrabalovu teorii potvrzuje nejen Scharfovo zjištění, ale také zdůvodnění sympatií v našich dotaznících. Žáci s nejvyšším indexem oblíbenosti byly nejčastěji hodnoceni slovy: „ráda se s ní bavím, sympatická, dobře se s ní povídá, pokaždé si máme co říct, nebojí se ozvat, záleží jí na ostatních, upovídaná, milá, ráda pomůže, dokáže povzbudit“. Tyto charakteristiky jsou důležité pro fungování v mezilidských vztazích.

Další hypotézy (H3a, b, c) se zabývaly souvislostí mezi dimenzemi dotazníku IPPA a indexem vlivu. V první z těchto hypotéz jsme předpokládali signifikantní korelaci mezi dimenzí důvěry (u matky, otce, vrstevníků) a indexem vlivu. Zde byla zjištěna negativní korelace u vrstevníků, kterou budeme kvůli povaze indexu vlivu (vysvětleno v kapitole 9) hodnotit opačně, tedy jako pozitivní. To znamená, že jedinci, kteří se mohou spolehnout na své vrstevníky, mají ve školní třídě větší vliv. Studie China (2014) dokládá výsledky, které ukazují, že jedinci, kteří mohou důvěřovat svým vrstevníkům mají vyšší sociální postavení a dosahují většího vlivu ve vrstevnické skupině.

U sedmé hypotézy (H3b) jsme zjišťovali souvislost mezi dimenzí komunikace a indexem vlivu. Zde jsme našli signifikantní souvislost u komunikace s vrstevníky. Souvislost mezi komunikací s rodiči a vlivem se nám nepodařilo prokázat. Ačkoli ve výzkumu Logana a Blacka (1995) byly objeveny signifikantní vztahy mezi komunikací s rodiči a sociometrickým statutem, v našem vzorku se tato souvislost nepotvrdila. Důvodem může být odlišný věk probandů. Zatímco u Logana a Blacka (1995) to byly děti předškolního věku, v našem vzorku se jednalo o adolescenty, u kterých předpokládáme narůstání vlivu vrstevníků a zmenšování vlivu vztahu s rodiči. I v této hypotéze se mohl potvrdit teoretický předpoklad zmíněný v kapitole 1.2, který uvádí, že v období adolescence mají hlavní roli vrstevníci a vliv rodičů ustupuje do pozadí, neboť se jedinec snaží osamostatnit.

Naše poslední hypotéza (H3c) předpokládala souvislost mezi indexem vlivu a dimenzí odcizení dotazníku IPPA. Výsledky naší statistické analýzy nepotvrdily žádnou

souvislost mezi indexem vlivu a dimenzí odcizení u žádné z vazebných osob. Ovšem u korelace mezi vlivem a odcizením od vrstevníků vyšla p hodnota 0,053. Blíží se tedy k hladině významnosti 0,05. Zde můžeme mluvit o určitém trendu, který ovšem není signifikantní. Je možné, že při větším výzkumném vzorku bychom tuto hypotézu mohli potvrdit. Což dokládá studie Landsforda, Rudolpha et al. (2013), kteří zjistili, že jedinci, s velkým odcizením u svých vrstevníků, měli horší sociální status.

Dle výsledků jednotlivých hypotéz můžeme odpovědět na výzkumné otázky. U prvních dvou hypotéz jsme přijali nulovou hypotézu a můžeme říct, že podle našich výsledků neexistuje signifikantní rozdíl ve skórech vlivu u jednotlivých typů citové vazby. Můžeme odpovědět i na druhou otázku výzkumnou otázku. Zjistili jsme, že existují určité souvislosti mezi indexem oblíbenosti a důvěrou i odcizením u vrstevníků a mezi indexem vlivu a důvěrou a komunikací s vrstevníky.

10.1 Limity výzkumu

I když se nepodařilo zjistit souvislost mezi citovou vazbou k matce, otci vrstevníkům a vlivem nebo oblíbeností ve třídě, náš výzkum potvrdil teoretické poznatky o důležitosti vrstevnické skupiny v období dospívání.

V této kapitole budou představeny možné limity a omezení výzkumu a doporučení pro další výzkumy v této oblasti.

Jedním z limitů toho výzkumu může být nenáhodný výběr vzorku, který se uskutečnil na základě dostupnosti a dobrovolnosti. Navíc v našem vzorku bylo malé zastoupení chlapců, výzkumný soubor tvořily převážně dívky. Dalším omezením může být i fakt, že se výzkum realizoval na středních školách již s konkrétním zaměřením, tedy střední odborná škola pedagogická. Jedním z dalších faktorů, který mohl ovlivnit výsledky výzkumu, je neúčast celé třídy na výzkumu. I když lze dotazník SORAD použít již při 70% účasti jedinců dané skupiny, nejspolehlivější výsledky budou při 100% účasti, kterou jsme kvůli dobrovolnosti nemohli zajistit. Dalším faktorem mohl být výskyt onemocnění COVID-19 a s ním spojená vládou nařízená karanténa, která podle školní psycholožky změnila u některých jedinců vztahy s jejich rodiči. Tento předpoklad ovšem není ověřený a vychází pouze z výpovědi školní psycholožky na jedné ze škol, kde byl výzkum realizován.

Dalším limitem výzkumu může být překlad dotazníku IPPA. I když byla verze českého dotazníku již použita v mnoha studiích, stále se v dotazníku objevovaly otázky s dvojitým zápor, které mohly být adolescenty špatně pochopeny. Data mohla být

zkreslena i špatným pochopením instrukcí pro vyplnění indexu vlivu a oblíbenosti (přiřazení známky 1-5, kdy jedna představuje největší vliv). I přes zodpovědné a důsledné zadávání instrukcí dotazníku SORAD se mohlo stát, že žák hodnotil dotazník obráceným způsobem (tedy známka 5 by představovala největší vliv), což mohlo naše výsledky zkreslit.

I přes konzultace a velkou snahu nevyključujeme ani možné zkreslení ze strany výzkumníka, kvůli nedostatku zkušeností.

Pro další výzkum bychom doporučili větší počet respondentů z většího počtu škol, aby bylo možné výsledky zobecnit na širší populaci. Také bychom doporučili zaměřit se na jiné vývojové období, zejména na mladší školní věk. Zajímavé by bylo také kvalitativní zhodnocení výsledků z hlediska odůvodnění oblíbenosti. Pro přesnější zjištění sociometrické pozice by bylo nejvhodnější zajistit 100% účast při dotazníkovém šetření. Pro další práci s dotazníkem IPPA bychom doporučili zaměřit se na položky obsahující dvojitý zápor, aby byly pro respondenty srozumitelnější.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo objasnění souvislostí mezi typem citové vazby a sociometrickou pozicí jedince ve školní třídě.

V teoretické části se nachází představení teorie citové vazby a její vliv na vývoj jedince. Také je popsáno vývojové období adolescence, které je charakteristické touhou osamostatnit se od rodičů. Proto je v tomto období významný velký vliv vrstevníků, kteří přinášejí jedinci sociální oporu. V neposlední řadě se teoretická část zabývá sociometrickou pozicí žáka ve třídě. Je zde popsán index vlivu a oblíbenosti z hlediska teoretických poznatků Vladimíra Hrabala, jehož dotazník je použit ve výzkumné části práce. Nakonec shrnuje teoretická část již zjištěné souvislosti mezi citovou vazbou a sociometrickou pozicí žáka ve třídě. Dle těchto teoretických souvislostí byly stanoveny hypotézy.

Praktická část je zaměřena na statistickou analýzu získaných dat. Za použití dvou dotazníků IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment) a SORAD (sociometrický ratingový dotazník) jsme se snažili objasnit souvislost jednotlivých typů citové vazby a sociometrické pozice. Zaměřovali jsme se také na zjištění souvislosti mezi jednotlivými dimenzemi dotazníku IPPA (důvěra, komunikace, odcizení) a indexy oblíbenosti a vlivu.

Nepodařilo se nám potvrdit signifikantní rozdíl v indexu oblíbenosti ani vlivu u jednotlivých typů citové vazby. Zajímavější výsledky nám ukázaly korelace jednotlivých dimenzí dotazníku IPPA a indexů dotazníku SORAD. Zde jsme zjistili souvislost mezi indexem oblíbenosti a důvěrou u vrstevníků. Jedinci, kteří pociťují vůči vrstevníkům větší důvěru, jsou u nich oblíbenější. Dále jsme potvrdily hypotézu týkající se souvislosti indexu oblíbenosti a odcizení od vrstevníků. Větší emoční odstup od vrstevníků znamená menší oblíbenost ve vrstevnické skupině. Také jsme prokázali souvislosti mezi indexem vlivu a důvěrou ve vrstevníky. Žáci, kteří mají velkou důvěru ve své vrstevníky, více ovlivňují interakce ve třídě. A v neposlední řadě se nám podařilo potvrdit souvislost mezi dimenzí komunikace s vrstevníky a indexem vlivu. Pokud je mezi jedincem a jeho vrstevníky kvalitní a častá komunikace, jeho vliv ve školní třídě bude větší.

Všechny korelace, které se nám podařilo potvrdit, se týkaly vrstevníků. Toto zjištění pouze umocňuje fakt, že v období dospívání jsou pro jedince jeho vrstevníci velmi důležití.

Myslím, že by bylo pro další práci velmi zajímavé podívat se kvalitativním pohledem na zdůvodnění oblíbenosti (výpovědi respondentů o jejich vrstevnících) a dát ho do souvislosti s citovou vazbou. Práci bychom doporučili například školním

psychologům, abychom rozšířili jejich povědomí o tom, jaké další jevy mohou stát za sociálními pozicemi ve třídě a sociálně patologickými jevy, jako je například šikana.

Vypracování práce mi bylo velkým přínosem, obohatilo mě jak o teoretické poznatky, tak o praktické dovednosti. Během práce mě napadaly zajímavé podněty, které mě motivují k další výzkumné činnosti.

POUŽITÁ LITERATURA

Abraham, M. M., & Kerns, K. A. (2013). Positive and negative emotions and coping as mediators of mother-child attachment and peer relationships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 59(4), 399–425.

Ainsworth, M. D. S. (2021). Attachment In T. Forslund, & R. Duschinsky (eds.), *Attachment Theory and Research: A reader* (s. 46-73). John Wiley & Sons.

Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Armsden, G. C., & Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16(5), 427–454.

Baer, C. J., & Martinez, C. D. (2006). Child maltreatment and insecure attachment: a meta-analysis. *Journal of reproductive and infant psychology*, 24(3), 187-197.

Ballantine, J. H., & Spade, J. Z. (2008). *Schools society: a sociological approach to education*. Pine forge press.

Belsky, J. (2002). Developmental origins of attachment styles. *Attachment & Human Development*, 4(2), 166–170

Berlin, L. J., Cassidy, J., & Appleyard, K. (2008). The influence of early attachments on other relationships. In J. Cassidy, & R. S. Shaver (eds.), *Handbook of attachment, second edition: theory, research, and clinical applications*. (s. 333-347). Guilford press

Black, B., & Logan, A. (1995). Links between Communication Patterns in Mother-Child, Father-Child, and Child-Peer Interactions and Children's Social Status. *Child Development*, 66(1), 255–271

Blatný, M. (Ed.). (2017). *Psychologie celoživotního vývoje*. Karolinum

Bost, K. K., Vaughn, B. E., Washington, W. N., Cielinski, K. L., & Bradbard, M. R. (1998). Social competence, social support, and attachment: Demarcation of construct domains, measurement, and paths of influence for preschool children attending Head Start. *Child development*, 69(1), 192-218.

Bowlby, J. (2012). *A secure base*. Routledge

Bretherton, I. (1999). Updating the “internal working model” construct: Some reflections. *Attachment & Human Development*, 1(3), 343–357

Bretherton, I. (2013). Revisiting Mary Ainsworth's conceptualization and assessments of maternal sensitivity-insensitivity. *Attachment & Human Development*, 15(5-6), 460–484.

Bretherton, I., & Munholland, K. A. (2008). Internal working models in attachment relationships: Elaborating a central construct in attachment theory. In J. Cassidy & P. R. Shaver (eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (89-114). The Guilford Press

Bretherton, I., Ridgeway, D., & Cassidy, J. (1993). Assessing internal working models of the attachment relationship—An attachment story completion task for 3 year olds. In T. M. Greenberg, D. Cicchetti, & Cummings E. M (eds.), *Attachment in the Preschool Years: Theory, Research, and Intervention*. (s. 273-310). University of Chicago Press

Bowlby, J. (2010). Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem. Portál.

- Carlson, V., Cicchetti, D., Barnett, D., & Braunwald, K. (1989). Disorganized/disoriented attachment relationships in maltreated infants. *Developmental Psychology*, 25(4), 525–531.
- Chin, J.-C. (2014). Young Children's Trust Beliefs in Peers: Relations to Social Competence and Interactive Behaviors in a Peer Group. *Early Education and Development*, 25(5), 601–618.
- Clark, K. E., & Ladd, G. W. (2000). Connectedness and autonomy support in parent–child relationships: Links to children's socioemotional orientation and peer relationships. *Developmental Psychology*, 36(4), 485–498.
- Clarke, A., Meredith, P. J., & Rose, T. A. (2020). Exploring mentalization, trust, communication quality, and alienation in adolescents. *PLOS ONE*, 15(6),
- Cohn, D. A. (1990). Child-mother attachment of six-year-olds and social competence at school. *Child development*, 61(1), 152-162.
- Colin, V. L. (1996). *Human attachment*. Temple university press.
- Collins, N. L., Cooper, M. L., Albino, A., & Allard, L. (2002). Psychosocial vulnerability from adolescence to adulthood: A prospective study of attachment style differences in relationship functioning and partner choice. *Journal of personality*, 70(6), 965-1008.
- Čapek, R. (2010). *Třídní klima a školní klima*. Grada Publishing as.
- Daniel, S. (2014). *Adult attachment patterns in a treatment context: Relationship and narrative*. Routledge.

Dwyer, K. M., Fredstrom, B. K., Rubin, K. H., Booth-LaForce, C., Rose-Krasnor, L., & Burgess, K. B. (2010). Attachment, social information processing, and friendship quality of early adolescent girls and boys. *Journal of social and personal relationships*, 27(1), 91-116.

Dykas, M. J., Ziv, Y., & Cassidy, J. (2008). Attachment and peer relations in adolescence. *Attachment & human development*, 10(2), 123-141.

Engels, R. C. M. E., Dekovic, M., & Meeus, W. (2002). Parenting practices, social skills and peer relationships in adolescence. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 30(1), 3-18.

Freeman, H., & Brown, B. B. (2001). Primary attachment to parents and peers during adolescence: differences by attachment style. *Journal of youth and adolescence*, 30, (653-674).

Geiger, B. (1996). *Fathers as primary caregivers*. Greenwood publishing group

Goodsell, T. L., & Meldrum, T. J. (2010). Nurturing fathers: a qualitative examination of child-father attachment. *Early child development and care*, 180(1-2), 249-262

Gorrese, A., & Ruggieri, R. (2012). Peer attachment: a meta-analytic review of gender and age differences and associations with parent attachment. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(5), 650-672.

Guerrero, L. K., & Bachman, G. F. (2006). Associations among relational maintenance behaviors, attachment-style categories, and attachment dimensions. *Communication Studies*, 57(3), 341-362.

Gutman, L., & Feinstein, L. (2008). Children's well-being in primary school: Pupil and school effects [Wider Benefits of Learning Research Report No. 25]. Centre for

Research on the Wider Benefits of Learning, Institute of Education, University of London.

Hazan, C. (1992, červenec). Transitions and transformations in attachment. Příspěvek byl prezentován na konferenci mezinárodní společnosti pro studium osobních vztahů.

Helus, Z. (2007). Sociální psychologie pro pedagogy. Grada.

Hrabal, V. (2003). Sociální psychologie pro učitele (Vybraná témata). Karolinum.

Hrabal, V. (2011). SORAD Sociometrická ratingová metoda. Hogrefe- Testcentrum

Jedlička, R., Jaroslav, K., & Jan, S. (2018). Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání. Grada Publishing as.

Kotelchuck, M. (1976). The infant's relationship to the father: Experimental evidence. In M. E. Lamb (eds.), *The role of the father in child development* (s. 329–344). John Wiley & Sons.

Krejčířová, D., Říčan, P. (2003). Dětská klinická psychologie. Grada.

Krejčířová, L. (2011). Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících. Grada Publishing as.

Krejčová, L. (2011). Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících. Grada.

Kuczynski, L., Marshall, S., and Schell, K. (1997). Values socialization in a bidirectional context. In Grusec, J. E., and Kuczynski, L. (eds.), *Parenting Strategies and Children's Internalization of Values: A Handbook of Theoretical and Research Perspectives*, Wiley.

Kulíšek, P. (2000). Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie*, 45 (5), 404-423.

Laible, D. J., Carlo, G., & Raffaelli, M. (2000). The Differential Relations of Parent and Peer Attachment to Adolescent Adjustment. *Journal of youth and adolescence*, 29(1), 45-59.

Laible, J. D., Carlo, G., & Roesch (2004). Pathways to self-esteem in late adolescence: the role of parent and peer attachment, empathy, and social behaviours. *Journal of adolescence*, 27(6), 703-716

Lamb, M. E., Hwang, C.-P., Frodi, A. M., & Frodi, M. (1982). Security of mother- and father-infant attachment and its relation to sociability with strangers in traditional and nontraditional Swedish families. *Infant Behavior and Development*, 5(2-4), 355-367.

Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Grada.

Levy, K. N., Blatt, S. J., & Shaver, P. R. (1998). Attachment styles and parental representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 407-419.

Levy, N. K., Ellison W. D., Scot, L. N., & Bernecker, S. L. (2010). Attachment style. *Journal of clinical psychology*, 67(2), 193-203.

Lougheed, J. P. (2019). Conflict dynamics and the transformation of the parent adolescent relationship. In E. S. Kunnen, N. M. P. Ruiters, B. F. Jeronimus, & et al. (eds.), *Psychosocial development in adolescence*. Routledge.

Lucassen, N., Tharner, A., Van Ijzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Volling, B. L., Verhulst, F. C., ... Tiemeier, H. (2011). The association between paternal sensitivity and infant-father attachment security: A meta-analysis of three decades of research. *Journal of Family Psychology*, 25(6), 986-992

Macek, P., & Štefánková, Z. (2012). Vztahy s rodiči a jejich souvislost s citovou vazbou. In P. Macek, & L. Lacinová (eds.), *Vztahy v dospívání* (s.25-40). Barrister&Principal.

Macek,P. (2003). Adolescence. Portál

Marcus, R. F., & Mirle, J. (1990). Validity of a child interview measure of attachment as used in child custody evaluations. *Perceptual and Motor Skills*, 70(3), 1043-1054.

Maysless, O., Wiseman, H., & Hai, I. (1998). Adolescents' Relationships with Father, Mother, and Same-Gender Friend. *Journal of Adolescent Research*, 13(1), 101–123.

Morawiec, M., & Napora, E. (2014). Communication with a mother and popularity of an adolescent in a school class. *Pedagogika Rodziny*, 4(1), 99-110

Morawiec, M., & Napora, E. (2014). Communication with a mother and popularity of an adolescent in a school class. *Pedagogika Rodziny*, 4(1), 99-110.

Morinaj, J., Scharf, J., Grecu, A. L., Hadjar, A., Hascher, T., & Marcin, K. (2017). School alienation: A construct validation study. *Frontline Learning Research*, 5(2), 36-59.

Nickerson, A. B., & Nagle, R. J. (2005). Parent and Peer Attachment in Late Childhood and Early Adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 25(2), 223–249.

Novotná, E. (2010). *Sociologie sociálních skupin*. Grada.

Panfile, T. M., & Laible, D. J. (2012). Attachment security and child's empathy: The mediating role of emotion regulation. *Merrill-Palmer Quarterly* (1982-), 1-21.

Pearce, C. (2016). *A short introduction to attachment and attachment disorder*. Jessica Kingsley Publisher

Petersen, A. C. (1988). Adolescent development. *Annual Reviews*, 39, 583-607.

Pitman, R., & Scharfe, E. (2010). Testing the function of the attachment hierarchies during emerging adulthood. *Personal Relationships*, 17(2), 201-216

Prior, V., & Glaser, D. (2006). *Understanding attachment and attachment disorders: Theory, evidence and practice*. Jessica Kingsley Publishers.

Raikes, H. A., & Thompson, R. A. (2008). Attachment security and parenting quality predict children's problem-solving, attributions, and loneliness with peers. *Attachment & human development*, 10(3), 319-344.

Rotenberg, K. J., & Morgan, C. J. (1995). Development of a scale to measure individual differences in children's trust-value basis of friendship. *The Journal of genetic psychology*, 156(4), 489-502.

Rudolph, K. D., Lansford, J. E., Agoston, A. M., Sugimura, N., Schwartz, D., Dodge, K. A., ... & Bates, J. E. (2014). Peer victimization and social alienation: Predicting deviant peer affiliation in middle school. *Child development*, 85(1), 124-139.

Russell, J., & Jarvis, M. (2003). *Angles on applied psychology*. Nelson Thornes

Říčan, P. (2021). *Cesta životem*. Portál.

Saltman, B. (2020). *Strange Situation: A mother's journey into the science of attachment*. Ballantine Books

Sentse, M., Lindenberg, S., Omvlee, A., Ormel, J., & Veenstra, R. (2010). Rejection and Acceptance Across Contexts: Parents and Peers as Risks and Buffers for Early Adolescent Psychopathology. The TRAILS Study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(1), 199-130

Scharf, M, Mayseless, O. (2007). Attachment in adolescence: reflections and new angles: New directions for child and adolescent development. John Wiley & Sons

Schneider, B. H., Atkinson, L., & Tardif, C. (2001). Child–parent attachment and children's peer relations: A quantitative review. *Developmental psychology*, 37(1), 86-100.

Sobotková, N. V, & et al. (2014). Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Grada.

Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & human development*, 7(4), 349-367.

Stams, G. J. J., Juffer, F., & Van IJzendoorn, M. H. (2002). Maternal sensitivity, infant attachment, and temperament in early childhood predict adjustment in middle childhood: the case of adopted children and their biologically unrelated parents. *Developmental psychology*, 38(5), 806-821.

Širůček, J., & Širůčková, M. (2012). Vývoj a zkoumání vrstevnických vztahů. In P. Macek, & L. Lacinová (eds.), *Vztahy v dospívání* (s.41-54). Barrister & Principal

Širůček, J., Lacinová, L., & Ježek, S. (2008). Relationships with Parents from the Perspective Attachment Theory. Fifteen year-olds, Slice of Longitudinal Self-reports. Institute for Research on Children, Youth, and Family

Umemura, T., Lacinová, L., Horská, E., & Pivodová, L. (2019). Vývoj vazby k blízkým osobám od raného dětství do dospělosti: přehledová studie o vazbové hierarchii. *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. 63(2), 210-225.

Umemura, T., Lacinová, L., Kraus, J., Horská, E., & Pivodová, L. (2018). Adolescents' multiple versus single primary attachment figures, reorganization of attachment hierarchy, and adjustments: the important people interview approach. *Attachment & Human Development*, 20(5), 532–552.

Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Karolinum

Vágnerová, M., & Lisá, L. (2021). *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Karolinum

Veríssimo, M., Santos, A. J., Vaughn, B. E., Torres, N., Monteiro, L., & Santos, O. (2011). Quality of attachment to father and mother and number of reciprocal friends. *Early Child Development and Care*, 181(1), 27-38.

Verschueren, K., & Marcoen, A. (1999). Representation of self and socioemotional competence in kindergartners: Differential and combined effects of attachment to mother and to father. *Child development*, 70(1), 183-201.

Wilkinson, R. B. (2010). Best friend attachment versus peer attachment in the prediction of adolescent psychological adjustment. *Journal of Adolescence*, 33(5), 709–717.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	Složení výzkumného vzorku z hlediska pohlaví.....	34
Tabulka 2	Složení výzkumného vzorku z hlediska věku	34
Tabulka 3	Složení výzkumného vzorku z hlediska rodinné situace.....	35
Tabulka 4	Popisné statistiky dotazníku SORAD	40
Tabulka 5	Hodnoty Cronbachovo alfa pro subškály dotazníku IPPA.....	41
Tabulka 6	Rozdělení hrubých skóre v jednotlivých subškálách IPPA.....	41
Tabulka 7	Kombinace skóre IPPA	42
Tabulka 8	Přehled zastoupení jednotlivých typů citové vazby	42
Tabulka 9	Popisné statistiky IPPA	43
Tabulka 10	Kruskal-Wallisova ANOVA – rozdíl v indexu vlivu dle typů citové vazby	44
Tabulka 11	Kruskal-Wallisova ANOVA – rozdíl v indexu oblíbenosti dle typů citové vazby	44
Tabulka 12	Hodnoty korelačních koeficientů pro dimenze IPPA a index oblíbenosti.....	45
Tabulka 13	Hodnoty korelačních koeficientů pro dimenze IPPA a index vlivu.....	46

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Informovaný souhlas pro nezletilé žáky	66
Příloha 2 Informovaný souhlas pro zletilé žáky.....	67

PŘÍLOHY

Příloha 1 Informovaný souhlas pro nezletilé žáky

Informovaný souhlas

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Vážení rodiče,

Jmenuji se Natálie Borovská a studuji obor psychologie na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V rámci své bakalářské práce zpracovávám téma Attachment a vztahy s vrstevníky ve školní třídě v období adolescence. Attachment bývá také někdy nazýván jako citové přilnutí nebo citové pouto a utváří se nejčastěji k jedné pečující osobě. Cílem mé práce je zjistit, zda citová vazba, která se v dětství utváří, nějakým způsobem ovlivňuje pozici žáka ve třídě.

Dovoluji si Vás požádat o spolupráci Vašeho dítěte na mém výzkumu. Zapojení do výzkumu obnáší vyplnění dvou dotazníků, a to dotazníku SORAD (sociometrického, ratingového dotazníku), který zjišťuje pozici žáka ve třídě a dotazníku IPPA (Inventory and Peer Attachment). Který zjišťuje typ citové vazby.

Vyplnění dotazníků bude trvat přibližně dvě vyučovací hodiny. Účast na výzkumu je zcela dobrovolná a v průběhu je možnost od výzkumu kdykoli odstoupit. Veškerá data budou zcela anonymizována a použita pouze pro výzkumné účely. Nebudou zveřejněny žádné informace, které by mohly vést k identifikaci Vašeho dítěte. Při výzkumu postupuji podle etických pravidel, a proto Vás žádám o souhlas se zapojením Vašeho dítěte do výzkumu, který naleznete níže.

V případě zájmu Vám mohu poskytnout výsledky testu citové vazby nebo informace o vztazích ve třídě Vašeho dítěte. Pokud budete mít nějaký dotaz nebo zájem o výsledky, neváhejte se na mě obrátit prostřednictvím e-mailu: natalieborovska@seznam.cz

Souhlas se zapojením žáka do výzkumu:

Souhlasím, aby můj syn/dcera .....
narozen/narozena.....

navštěvující třídu..... byl/byla součástí výzkumu Attachment a vztahy
s vrstevníky ve školní třídě v období adolescence.

ANO x NE

V....., dne.....

Podpis zákonného zástupce:.....

Příloha 2 Informovaný souhlas pro zletilé žáky

Informovaný souhlas

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Vážený žáku/ Vážená žákyně,

Jmenuji se Natálie Borovská a studuji obor psychologie na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V rámci své bakalářské práce zpracovávám téma Attachment a vztahy s vrstevníky ve školní třídě v období adolescence. Attachment bývá také někdy nazýván jako citové přilnutí nebo citové pouto a utváří se nejčastěji k jedné pečující osobě. Cílem mé práce je zjistit, zda citová vazba, která se v dětství utváří, nějakým způsobem ovlivňuje pozici žáka ve třídě.

Dovoluji si Vás požádat o spolupráci na mém výzkumu. Zapojení do výzkumu obnáší vyplnění dvou dotazníků, a to dotazníku SORAD (sociometrického, ratingového dotazníku), který zjišťuje pozici žáka ve třídě a dotazníku IPPA (Inventory and Peer Attachment). Který zjišťuje typ citové vazby.

Vyplnění dotazníků bude trvat přibližně dvě vyučovací hodiny. Účast na výzkumu je zcela dobrovolná a v průběhu je možnost od výzkumu kdykoli odstoupit. Veškerá data budou zcela anonymizována a použita pouze pro výzkumné účely. Nebudou zveřejněny žádné informace, které by mohly vést k Vaší identifikaci. Při výzkumu postupuji podle etických pravidel, a proto Vás žádám o souhlas se zapojením do výzkumu, který naleznete níže.

V případě zájmu Vám mohu poskytnout výsledky testu citové vazby nebo obecné informace o vztazích ve Vaší třídě. Pokud budete mít nějaký dotaz nebo zájem o výsledky, neváhejte se na mě obrátit prostřednictvím e-mailu: natalieborovska@seznam.cz

Prohlášení a souhlas účastníků s jejich zapojením do výzkumu:

Prohlašuji a svým níže uvedeným vlastnoručním podpisem potvrzuji, že dobrovolně souhlasím s účastí ve výše uvedeném výzkumu. Byl/a jsem poučen/a o právu odmítnout účast ve výzkumném projektu nebo svůj souhlas kdykoli odvolat. Souhlasím se zveřejněním anonymních dat. Porozuměl/a jsem tomu, že mé jméno ani žádné identifikační údaje nebudou zveřejněny a poskytnuty nikomu jinému než výzkumné osobě.

Jméno a příjmení účastníka:..... Datum narození:.....

Navštěvovaná třída:.....

V ....., dne.....

Podpis účastníka: .....